

بخش خصوصی و نقش آن

در مبارزه با فساد

کمیسیون رقابت، خصوصی سازی و سلامت اداری

دبیرخانه کمیسیون های تخصصی

عنوان گزارش: بخش خصوصی و نقش آن در مبارزه با فساد
کمیسیون: رقابت، خصوصی سازی و سلامت اداری
تهیه کننده: سارا طوری، سحر حواسی، حامد عباس پور
انتشار: دبیرخانه کمیسیون های تخصصی اتاق ایران
شماره گزارش: ۱۱۹۵۵۲
آبان ۹۵

خلاصه مدیریتی

مبارزه با فساد دستور جلسه بسیاری از سازمان های بین المللی و حکومت ها در کشور های توسعه یافته و در حال توسعه است. فساد پدیده ای جهانی است که همه کشور های جهان -از کشورهای پیشرفته تا در حال توسعه- به آن دچارند و تا حدود زیادی متاثر از نظام های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و قضایی است. فساد تهدیدی برای توسعه، دموکراسی و ثبات است. فساد بازارها را آشفته کرده، مانع رشد اقتصادی می شود و سرمایه گذاری خارجی را سست می کند. بسیاری از تحقیقاتی که به مطالعه علل و پیامدهای فساد اقتصادی و اداری پرداخته اند، بخش دولتی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند. سه دلیل وجود دارد برای اینکه چرا باید علاوه بر بخش دولتی، فساد و مبارزه با آن در بخش خصوصی مورد توجه قرار گیرد.

اول، تحقیقات در بخش دولتی کمکی به درک و تعیین سطح فساد در شرکت های خصوصی نمی کند و عمق فساد در شرکت های داخل یک کشور را نشان نمی دهد.

دوم، مطالعه بخش خصوصی به درک این موضوع کمک می کند که چرا تاثیر فساد بر شرکت ها متفاوت است.

سوم، مطالعه بخش خصوصی می تواند تلویحا به سیاست ها بپردازد. برای مثال می تواند پیشنهادهایی در زمینه قوانین فساد را و موسساتی که فاسد هستند به دولت ارائه دهد و با دولت در زمینه مبارزه با فساد همکاری کند.

در گذشته در ایران بنگاه های دولتی به تنهایی مسول تولید ملی بودند و به طور انحصاری بسیاری از صنایع از جمله آب، برق، حمل و نقل هوایی، نفت و گاز و تولید تمامی صنایع سنگین را در اختیار داشتند. فرایند خصوصی سازی منجر به تمرکز زدایی مدیریت اقتصادی دولت شد. بر این اساس، بخش خصوصی ایران رسماً متولد شده و به یک موتور مهم برای رشد اقتصادی کشور تبدیل شد. توسعه سهم شرکت های خصوصی در رشد اقتصادی و ثروت ملی چشمگیر بوده است. اما بخش خصوصی نیز مانند بخش دولتی از بعضی مشکلات رنج می برد که یکی از آن ها فساد است. فساد در بخش خصوصی و بخش دولتی باهم در تعامل هستند و فساد در یکی باعث فساد در بخش دیگر می شود. با توجه به نقش پر رنگ بخش خصوصی از یک طرف و آثار مخرب و فلج کننده فساد از سوی دیگر، این پژوهش برآن شده تا به دنبال پاسخ جویی برای پرسش هایی از این قبیل باشد:

(۱) فساد چگونه مانع رشد بخش خصوصی می شود؟

(۲) چه اشکالی از فساد برای کسب و کار مضرتر هستند؟

(۳) چگونه کسب و کارهایی که از نظر اندازه و نوع متفاوت هستند، توسط این اشکال به طور متفاوت تحت تاثیر قرار می گیرند؟

(۴) بخش خصوصی با چه روش هایی می تواند فعالیت های فسادزا را تسهیل کند یا به وجود آورد؟

(۵) چه شواهدی وجود دارد که بخش خصوصی می تواند به کاهش وجود فساد کمک کند و تحت چه شرایطی این احتمال به وجود می آید؟

در همین راستا این گزارش در پی شفاف سازی پیامدهای زیان بار فساد و اهمیت مبارزه با فساد و نقش بخش خصوصی در مبارزه با این پدیده، بررسی اقدامات انجام شده در سطح بین المللی و ملی، و ارائه راهکارهای مناسب جهت مبارزه با پدیده فساد می باشد.

مقدمه

اگرچه مباحث نظری درباره فساد در دهه ۱۹۵۰ شکل جدی تری به خود گرفت، اما از دهه ۱۹۷۰ اولین آثار نظری و بررسی‌های تجربی درباره فساد ارائه شد (فاضلی، ۱۳۸۸). کلمه فساد از ریشه فرانسوی (Corruption) و ریشه لاتینی (Rumpere) به معنای «شکستن» یا «تقض کردن» گرفته شده است. آن چه که شکسته یا نقض می شود می تواند یک «شیوه رفتار اخلاقی یا اجتماعی و یا مقررات اداری» باشد. در زبان فارسی برای فساد معانی مختلفی مانند: «تباهی»، «ستم»، «مال کسی را گرفتن»، «گزند»، «زیان»، «ظلم و ستم»، «شرارت» و «بدکاری» ذکر شده است (فاضلی، ۱۳۹۰).

فساد یک پدیده‌ی اجتماعی است و فقط مربوط به شخص خاص نیست چرا که آثار آن جامعه را تحت تأثیر قرار می دهد. در این رابطه آیت الله خامنه ای رهبر جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۵ اظهار فرمودند: «فساد مالی و اقتصادی در تشکیلات مسئولان موظف و در میان آن ها ، به بدنه اقتصادی کشور سرایت می کند؛ لذا باید جلوی آن گرفته شود. اهتمام به این کار به خاطر آن است که مفاسد اقتصادی، جریان آلوده ای است که اگر جلوگیری و با آن مبارزه نشود، کل فضا را آلوده خواهد کرد. بحث یک جرم منفرد و تک افتاده نیست، برخورد با مفاسد اقتصادی برای نظام اهمیت حیاتی دارد. اصل عدالت اجتماعی، اجرای عدالت ، در نظر گرفتن حق توده های وسیع مردم و پر کردن فاصله طبقاتی، یکی از اصول اصلی نظام اسلامی است» (آیت الله خامنه ای، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵).

با توجه به پررنگ تر شدن نقش بخش خصوصی در فعالیت‌های اقتصادی، خدماتی و غیره کشور، بستر بروز فساد در بخش خصوصی مهیا گشته است. از این رو توجه بیشتر به پیشگیری و مبارزه با فساد در بخش خصوصی بیش از گذشته اقتضاء دارد. بنابراین راهکارهای مناسب به منظور تقویت درستکاری، صداقت و امانت‌داری در بخش‌های خصوصی باید در دستور کار مسوولان ذی‌ربط قرار گیرد.

از نظر^۱ CIPE مشارکت بخش خصوصی در مبارزه با فساد کلید موفقیت محسوب می شود. کنوانسیون مبارزه با فساد ملل متحد^۲ همکاری بخش خصوصی برای مبارزه با فساد را اساسی می‌داند. نه دولت‌ها و نه شرکت‌ها هیچکدام به تنهایی نمی‌توانند با فساد مبارزه کنند. بخش‌های عمومی و خصوصی باید با یکدیگر این امر را انجام دهند. شرکت‌های خصوصی برای حفظ شهرت خود و نگهداشتن سرمایه گذاران و سهامداران ، با فساد مبارزه می‌کنند. افزایش قیمت‌ها، وابستگی ناگزیر میان عرضه و تقاضا، و فرصت‌های از دست رفته تجاری، نمونه‌هایی از تأثیرات منفی فساد در شرکت هاست. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که فساد سبب کاهش سرمایه‌گذاری می‌شود و در نتیجه فعالیت‌های اقتصادی را از مولد بودن به سوی رانت‌ها و فعالیت‌های زیر زمینی می‌راند (علی محسنی، ۱۳۸۵). اگرچه ممکن است در کوتاه مدت فساد برای بعضی از شرکت‌های خصوصی دارای منفی باشد اما در دراز مدت ضررهای جبران ناپذیری به این شرکت‌ها وارد می‌کند.

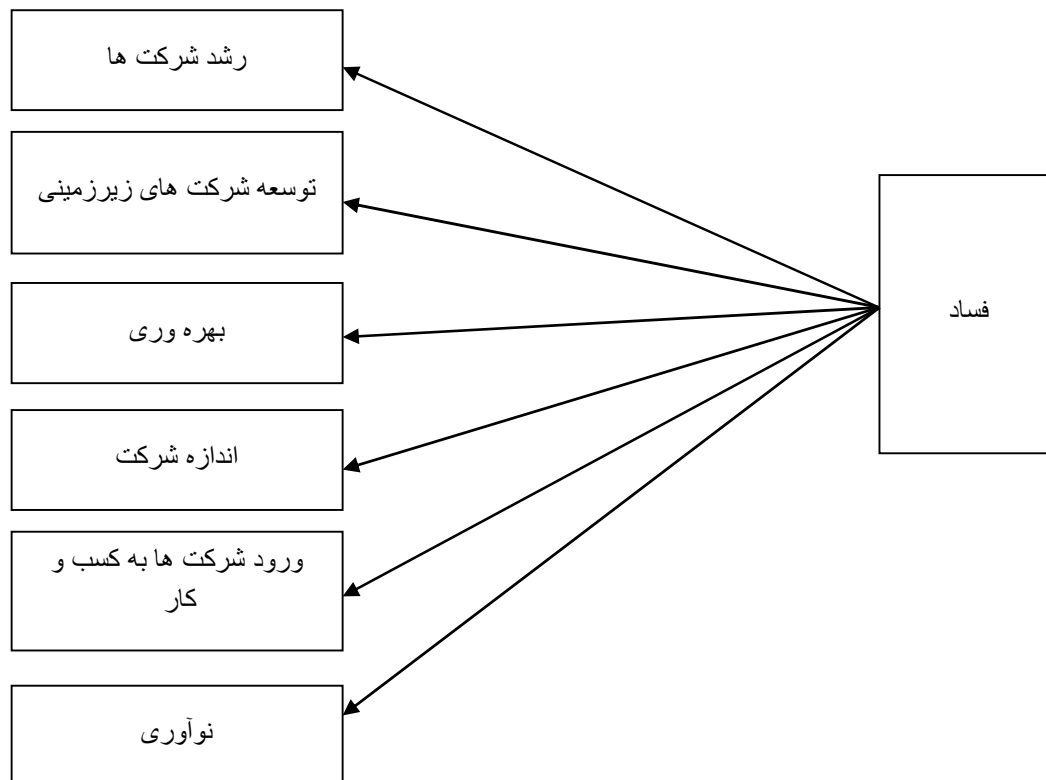
در پژوهش حاضر، در بخش نخست به چارچوب نظری فساد پرداخته شده است و تأثیر فساد بر رشد و بهره‌وری بخش خصوصی، رابطه فساد با اندازه شرکت، انواع فساد و هزینه‌های فساد بخش خصوصی، عوامل و مراحل مقابله و سازوکارهای فساد بخش خصوصی مورد بررسی قرار گرفته است. سپس در بخش بین المللی ، به چارچوب‌های قانونی بین المللی برای مقابله با فساد بخش خصوصی پرداخته شده و نمونه‌هایی از شاخص‌های اندازه‌گیری شده مرتبط با بخش خصوصی ارائه شده است. در بخش پایانی با برشمردن اندک کارهای پژوهشی در این زمینه در ایران به این مهم اذعان شده است که کارهای بسیار اندکی در زمینه فساد بخش خصوصی انجام گرفته است.

¹ Center for International Private Sector

² United Nations Convention Against Corruption

۱- بخش اول: چارچوب نظری فساد در بخش خصوصی

مدل زیر برای چارچوب نظری فساد در بخش خصوصی ارائه شده است. در ادامه به طور مبسوط به توضیح هر یک از موارد زیر پرداخته می شود.

۱-۱) فساد و رشد بخش خصوصی

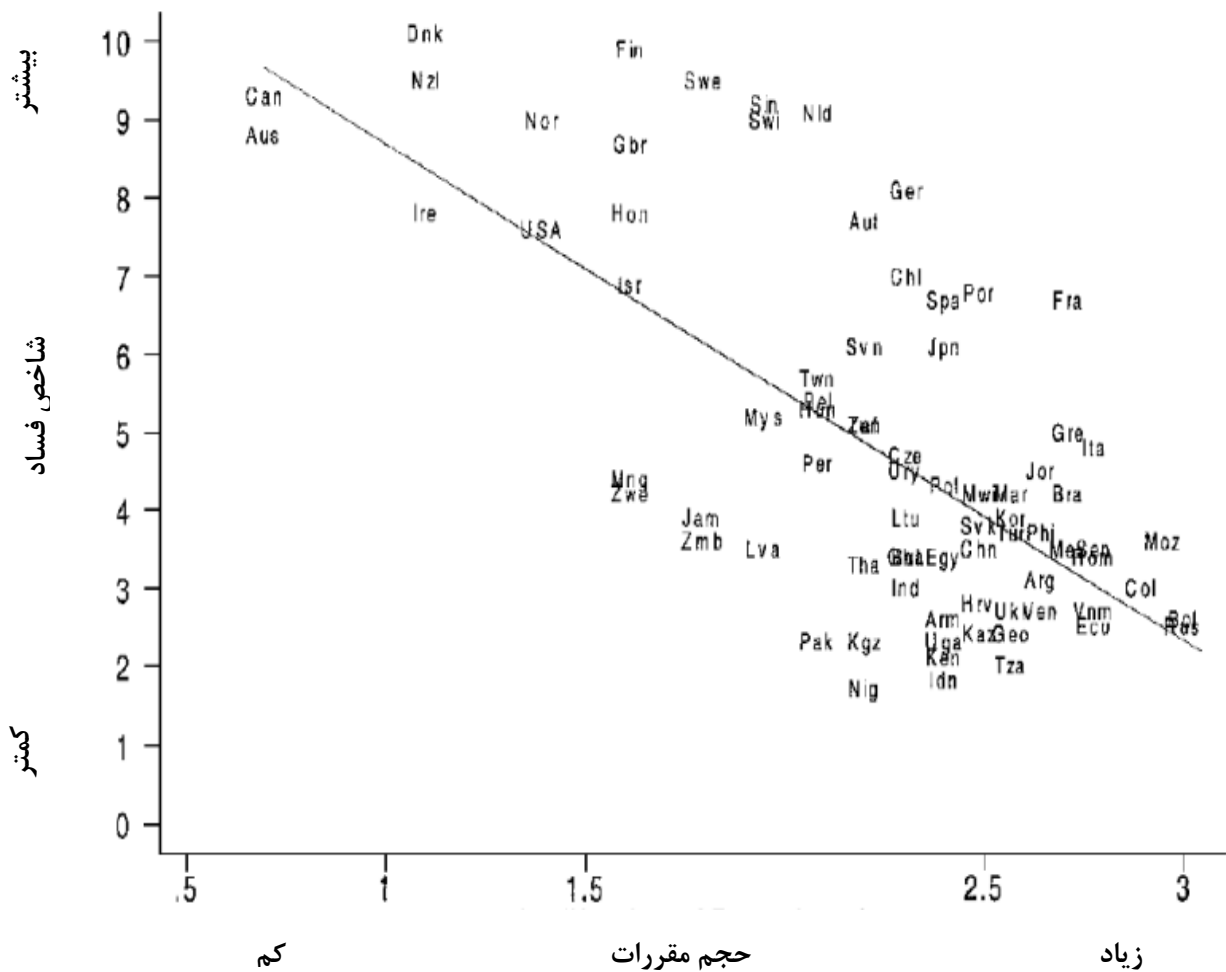
در ادبیات مبارزه با فساد، فساد به عنوان مهم ترین محدودیت برای توسعه بخش خصوصی شناخته شده است. از این رو، در این بخش به بررسی نقش فساد به عنوان مانعی برای ورود و تاثیر فساد بر بهره وری و رشد شرکت ها پرداخته می شود.

فساد به عنوان یکی از علل وجود بخش های غیر رسمی در اقتصادهای در حال توسعه شناخته شده است. راهنمای بین المللی ریسک کشورها^۳، شاخص فساد نشان می دهد که فساد، فعالیت های غیر رسمی (زیرزمینی) را گسترش می دهد. این راهنما استدلال می کند که به رغم سطح تولید ناخالص داخلی هر کشور، افزایش یک واحد در شاخص فساد، با کاهش ۹٫۷ درصد در اندازه بخش غیر رسمی همراه است. یافته های مشابهی نیز توسط جانسون و همکاران^۴ (۱۹۹۹) در آمریکای لاتین گزارش شده است. دجانکو و همکاران^۵ (۲۰۰۲) با استفاده از یک مجموعه داده که بر پایه پروژه کسب و کار بانک جهانی به دست آمده، به این نتیجه رسیده اند که کشورهایی با مقررات دست و پا گیر برای ورود کالا، از فساد بالاتری برخوردارند و اقتصاد غیر رسمی بزرگتری دارند. همان طور که در شکل شماره ۱ مشاهده می شود، رابطه ای روشن بین تعداد رویه های شروع کسب و کار جدید و شاخص فساد وجود دارد. به این صورت که همراه با افزایش رویه ها و مقررات، فساد نیز افزایش می یابد.

³ International Country Risk Guide(ICRG)

⁴ Johnson et al.

⁵ Djankov et al.

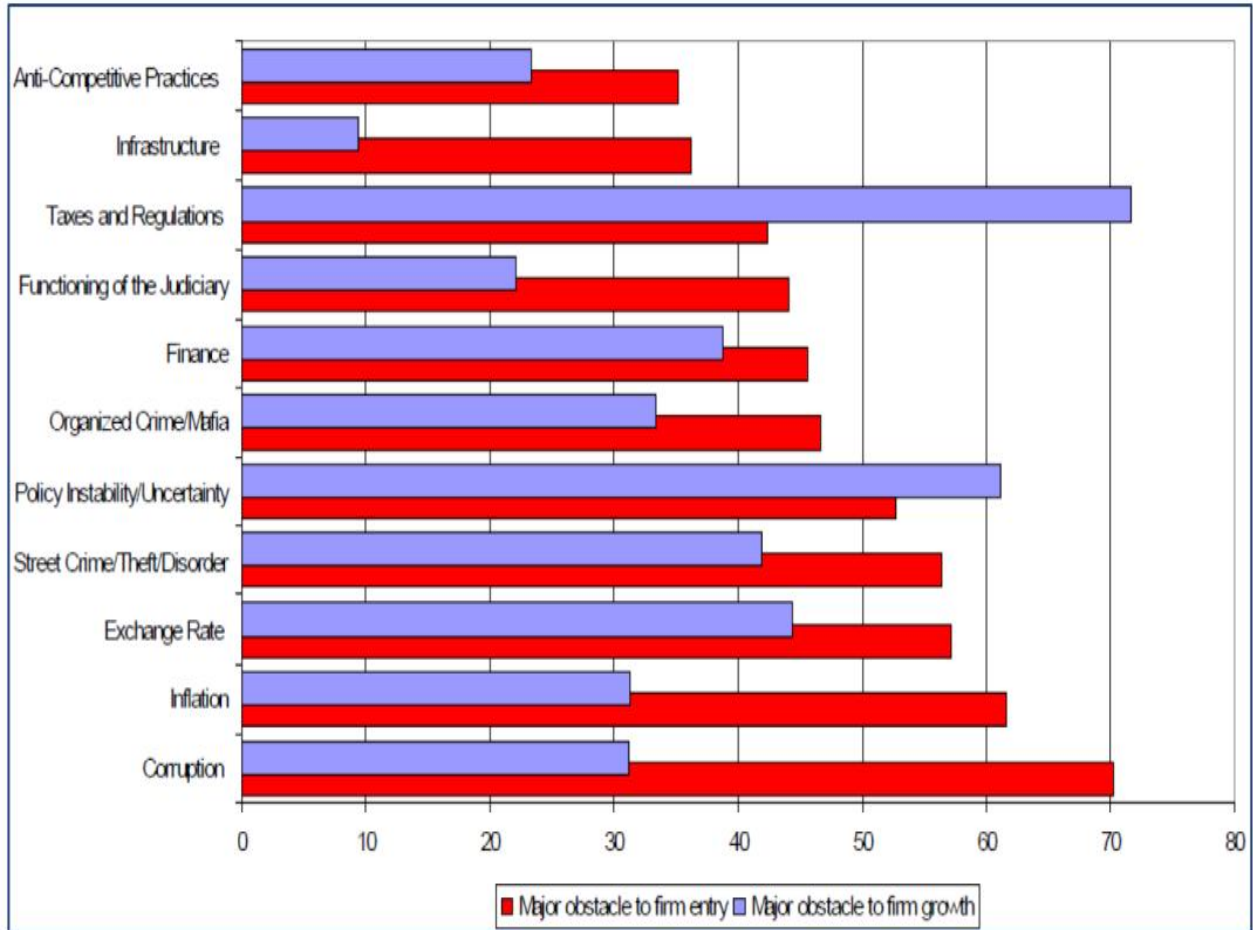
شکل (۱) فساد و حجم مقررات

شکل ۱، نشان دهنده ارزش شاخص فساد را در برابر حجم مقررات برای ۷۸ کشور می باشد (منبع: دیجانکو و همکاران^۶، ۲۰۰۲). در تحقیقات اخیر، کمپوس و همکاران^۷ (۲۰۱۰) مجموعه داده های جدیدی را برای اقتصاد برزیل گردآوری کرده اند. این یافته ها نشان می دهد که شرکت ها بین تاثیر فساد بر ورود شرکت ها به کسب و کار و رشد شرکت ها تفاوت قائل هستند. همان طور که شکل ۲ نشان می دهد تقریباً ۷۰ درصد کسب و کارها در برزیل فساد را به عنوان اصلی ترین مانع برای ورود شرکت ها به کسب و کار می دانستند. در حالی که، فقط ۳۰ درصد شرکت ها فساد را مانع عمده رشد شرکت ها می دانستند.

⁶ Djankov et al.

⁷ Campos et al.

Figure 2: Percentage of firms identifying factor as major obstacle to firm entry (in red) or to firm growth (in blue)

Source: Campos et al. (2010), pg. 11.

شاید بزرگترین مساعدت کمپوس و همکاران پی بردن به این موضوع است که فساد، به شرکت های به اصطلاح خودی کمک می کند و مانع ورود شرکت های بالقوه می شود (باعث انحصار گرایی می شود). بنابراین، فساد به عنوان ساز و کاری برای جلوگیری از رقابت عمل می کند. بر طبق این پژوهش تاثیر فساد بر عدم ورود شرکت ها به بازار کار بیش تر از تاثیر آن بر عدم رشد شرکت هاست.

فعالیت های غیر رسمی ناشی از فساد، همچنین می تواند رشد کسب و کار را محدود کند. شرکت هایی که مجبور به فعالیت زیرزمینی هستند، از مزایای یکسانی از نظر دسترسی به سیستم مالی رسمی و خدمات عمومی نسبت به شرکت هایی که به طور رسمی فعالیت می کنند، برخوردار نیستند. این وضعیت، چشم انداز رشد آنها را محدود می کند و بهره وری آن ها را کاهش می دهد. به علاوه، برای ناشناس ماندن، شرکت های فعال در بخش غیر رسمی، ناگزیر باید به صورت تعمدی توسعه خود را محدود می کنند تا از جلب توجه غیر ضروری جلوگیری نمایند. دابلا-نوریس و همکاران^۸ (۲۰۰۸) به این نتیجه رسیدند که بخش غیررسمی به طور عمدی کوچک تر و کم بهره تر از شرکت های فعال در بخش رسمی می باشند. داده های آن ها شامل اطلاعاتی درباره شرکت هایی از بسیاری از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته است. همین طور اطلاعات آن ها درباره موانع مختلفی است که شرکت ها با آنها روبرو بوده (مثل فساد، عدم زیرساخت برای رسیدن به منابع مالی و غیره) و

⁸ Dabla-Norris et al

نیز اطلاعاتی درباره سطوح فعالیت های غیررسمی می باشد. آتریدو و همکاران^۹ (۲۰۰۷) به این نتیجه رسیدند که فساد مانع رشد اشتغال در کشورهای کوچک، متوسط و بزرگ است. سکر و یانگ^{۱۰} (۲۰۱۲) در مقاله خود از تجزیه و تحلیل داده های منطقه آمریکای لاتین و کارائیب به این نتیجه رسیدند که رشوه به طور عمده مانع رشد شرکت است به خصوص، فساد بیش تر از همه برای شرکت های جوان و کم درآمد مخرب است. دیروسا و همکاران^{۱۱} (۲۰۱۰) تاثیر فساد و بهره وری را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که رشوه تاثیر معناداری بر سطوح بهره وری شرکت دارد. هم چنین آن ها دریافتند که فساد بیشتر به کشورهای با چارچوب قانونی ضعیف فعالیت می کنند. هم چنین دریافتند که فساد از طریق تاثیرش بر بهره وری می تواند شرکت ها را متاثر کند. آنوخین و شولز^{۱۲} (۲۰۰۹) با استفاده از داده های حاصل از ۶۴ کشور به این نتیجه رسیدند که هر شرکتی که بتواند فساد را بیش تر کنترل کند، سطح نوآوری بالاتری دارد.

ماهاگانکار^{۱۳} (۲۰۱۰) با استفاده از داده های شرکت های آفریقایی به این نتیجه رسید که یک رابطه قوی و منفی بین فساد و نوآوری وجود دارد. شرکت هایی که قادر به نوآوری هستند، می توانند سود خود را افزایش دهند و از این طریق سود کنند

۲-۱) فساد و اندازه شرکت ها

رشوه رایج ترین نوع فساد است که شرکت های کوچک را تحت تاثیر قرار می دهد. اگرچه شرکت های بزرگ نیز تحت تاثیر این فساد قرار می گیرند، اما گاهی اندازه این شرکتها می تواند مفید باشد. در تحقیقی که توسط سونسون^{۱۴} (۲۰۰۳) انجام گرفت، مشخص شد که تمام شرکت ها در هر زمانی مجبور به پرداخت رشوه نیستند و اندازه پرداخت رشوه به قدرت چانه زنی شرکت بستگی دارد. قدرت چانه زنی شرکت ها به فعالیت های بیرونی آن ها بستگی دارد. به عبارتی، توانایی آن ها برای نقل مکان و حرکت به سمت فعالیت های مختلف که نیاز کمتری به تماس با بوروکراسی ها دارد. شرکت های چندملیتی بزرگ، بیشترین قدرت چانه زنی را دارند. در واقع داده های بدست آمده از UNODOC و UNIDO^{۱۵} (۲۰۰۷)^{۱۶} این نتیجه را تایید می کنند. شکل ۳ نشان می دهد که گزارش شرکت های متوسط و کوچک از فساد به عنوان مهم ترین مانع کسب و کار نسبت به شرکت های بزرگ، بیشتر بوده است. شکل ۴ روی دیگر تبعیض فساد را نشان می دهد که در آن شرکت های کوچک و متوسط درصد بالاتری از درآمد سالانه خود را به کارمندان دولت به عنوان رشوه پرداخت می کنند

⁹ Aterido et al.

¹⁰ Seker and yang

¹¹ De Rosa et al

¹² Anokhin and Shulze

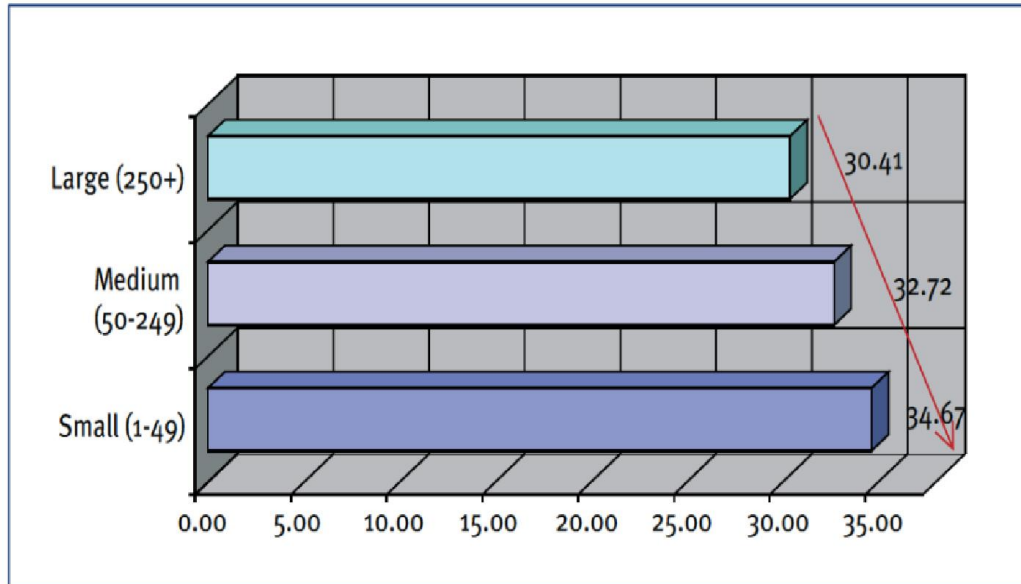
¹³ Mahagaonkar

¹⁴ Svensson

¹⁵ United Nations Industrial Development Organization

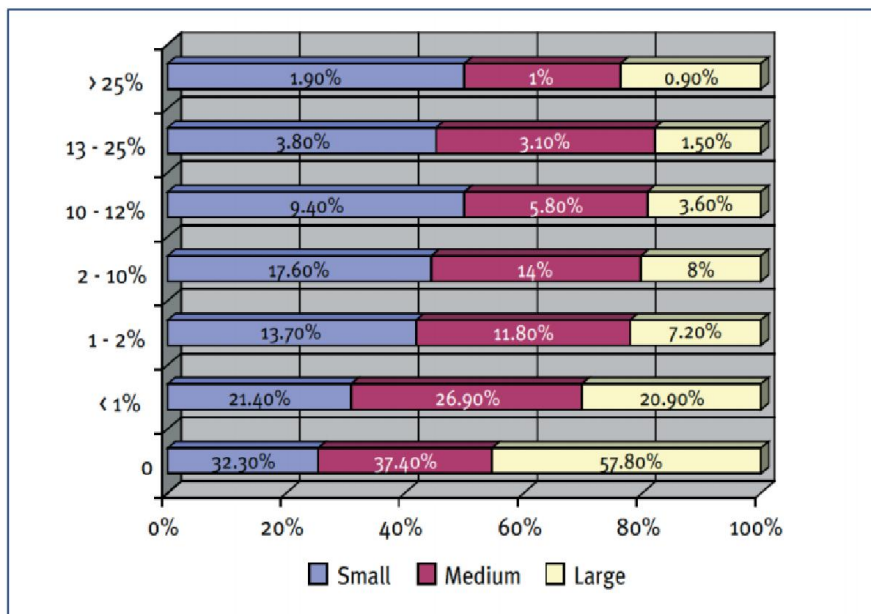
¹⁶ United Nations Office on Drugs and Crime

Figure 3: Percentage of firms that perceives corruption as a major business obstacle by number of workers

Source: UNIDO and UNODOC (2007) pg. 2 / World Bank, Investment Climate Survey.

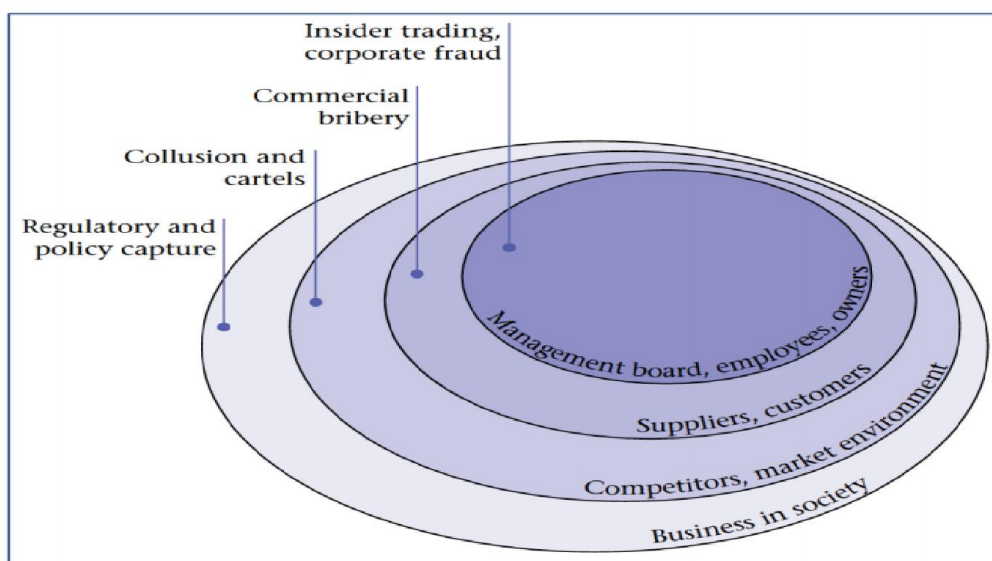
Figure 4: Percentage of revenues paid in bribes to public officials per annum

Source: UNIDO and UNODOC (2007) pg. 8 / WB/EBRD (2000), Business Environment and Enterprise Performance Survey.

رشوه تنها نوع فساد نیست که شرکت ها را تحت تاثیر قرار می دهد. اختلاس توسط کارکنان خود شرکت، کلاهبرداری شرکتی و تجارت خودی، می تواند آسیب های زیادی به شرکت بزند. با افزایش اندازه شرکت ها، کنترل فعالیت های کارمندان به شدت سخت می شود. در بررسی سال ۲۰۰۷ از بیش از ۵۴۰۰ شرکت در ۴۰ کشور، تقریباً یک سوم گزارش دادند که از اختلاس دارایی رنج می برند. فساد در یک شرکت همچنین می تواند به صورت رشوه تجاری باشد. در ایالات متحده، شواهدی وجود دارد که هوندا قرارداد نمایندگی خودرو را در قبال رشوه بدست آورده است. همچنین رقبا می توانند به شکل کارتل، رقابت مخرب، و رفاه مصرف کنندگان به صورت مخفیانه تبانی کنند. نهایت این که شرکت های بزرگ می توانند سیاست ها و مقرراتی با اثرات مخرب برای کل جامعه به وجود بیاورند. این وضعیت بسیار جدی است و می تواند ثبات اقتصادی کشور را به خطر اندازد. شکل ۵ از گزارش فساد جهانی^{۱۷} در سال ۲۰۰۹ که توسط سازمان شفافیت بین الملل چاپ شده، گرفته شده است. و خطرات فساد در حوزه فعالیت شرکت های بزرگ را نشان می دهد. فساد بخش خصوصی در اولین لایه داخلی ظاهر می شود و سلطه سیاست و تنظیم کنندگی آن را به فساد بخش دولتی پیوند می دهد.

Figure 5: Corruption risks within spheres of corporate activity

Source: Transparency International (2009) pg. 8.

۳-۱) انواع فساد در بخش خصوصی

فساد بخش خصوصی می تواند به سه دسته تقسیم شود:

- فساد فاجعه آور^{۱۸}: شامل رشوه های خیلی زیاد به مقامات دولتی است که عمدتاً توسط شرکت های بزرگ داده می شود و مخرب ترین نوع فساد است.
- فساد سیستماتیک^{۱۹}: این نوع از فساد به بخش های عمومی و خصوصی و سیستم های تنظیمی اشاره دارد و با رفتارهای غیر اقتصادی مشخص می شود که فرصت های رانت خواری برای فعالان دولتی و خصوصی فراهم می آورد. اینگونه فعالیت ها، ارزش هایی را به وجود می آورند که به جای منافع عمومی، شخص در نظر گرفته می شود. فساد سیستماتیک مفهوم وسیعی است که اشتباهات مرتبط به مسئولیت، مشروعیت و اثربخشی را در سیستم های تنظیمی شامل می شود.
- فساد خرد^{۲۰}: این نوع از فساد شامل پرداخت های خرد و حداقل نتیجه به صورت فردی می باشد اما باز هم هزینه ای جمعی را بر جامعه تحمیل می کند و نشان دهنده یک فرهنگ عمومی از تحمل است که اغلب به وسیله گونه های مخرب تر فساد تغذیه می شود.

¹⁷ Global Corruption Report

¹⁸ Catastrophic corruption

¹⁹ Systemic corruption

²⁰ Petty corruption

۴-۱) هزینه های فساد در بخش خصوصی

هم تجارت و هم جامعه مجبور به تحمل هزینه هایی هستند که فساد بر آن ها تحمیل می کنند . هزینه های فساد عبارتند از:

- عدم تخصیص درست منابع : منابعی که باید صرف بهره وری می شد برای فساد به مصرف می رسند. شرکت ها منابع و زمانشان را در راه ارتباطات نادرست با ادارات و رشوه هدر می دهند. ادارات تصمیمات سرمایه گذاری جانب دارانه می گیرند که نفع عموم را در نظر نمی گیرند.
- سرمایه گذاری های کمتر: سرمایه گذاران بومی و خارجی از هزینه های غیرقابل پیش بینی می ترسند. علائم فراوانی از فساد که به سرمایه گذاران بالقوه از قوانین و مقررات و حق مالکیت ضعیف یک کشور می رسد ، باعث می شود که سرمایه گذاری در آن کشور پر خطر به نظر برسد. سرمایه گذاری کمتر ، به معنای رشد کمتر است.
- کاهش رقابت ، کارایی و نوآوری: رانت خواری به این معناست که شرکت های جدید با مشکلات بسیاری برای ورود رو به رو هستند. مشتریان برای کالاهای گران ، بی کیفیت و محدود هزینه ای پرداخت نمی کنند.
- سیاست های غلط و اجرای ضعیف: قانونگذاران در سیستم فساد به منافع همه شهروندان توجه نمی کنند و از تمام قدرتشان برای منافع رانت خواری استفاده می کنند. افراد در سیستم های اداری در مقابل عملکردشان پاسخگو نیستند و انگیزه زیادی برای تاخیر در انجام کارها دارند تا از این طریق رشوه را زیاد کنند.
- کم شدن استخدام: فساد از طریق فشار کسب و کارها بر بخش های غیر رسمی ، ایجاد موانع برای ورود و افزایش هزینه ها برای انجام تجارت ، استخدام در بخش خصوصی را کاهش می دهد. چرا که شرکت ها کمتر تمایلی برای رشد دارند. کسب و کارهای کوچک اغلب ضربه های بسیار شدیدی می خورند.
- تشدید فقر : فساد ، دریافتی بالقوه فقرا را کم می کند چرا که فرصت های بخش خصوصی کمتری وجود دارد. هم چنین کیفیت خدمات عمومی از جمله آموزش و بهداشت را کاهش می دهد.

۵-۱) عوامل ایجاد فساد در بخش خصوصی

فساد ریشه های مختلفی دارد ولی به طور عام می توان آن را ناشی از طراحی ضعیف موسسات دانست. بعضی از مهم ترین عوامل ایجاد آن عبارتند از:

- قوانین و مقررات مبهم ، پیچیده و مدام در حال تغییر: وقتی که قوانین متناقض هستند یا نیاز به درک بالایی برای فهم آن ها باشد ، آزادی عمل و اختیارات مقامات تقویت می شود و این خطر افزایش پیدا می کند که آن ها تصمیماتی اتخاذ کنند که به دلخواه خودشان باشد. وقتی قوانین غیرقابل پیش بینی هستند ، کارآفرینان به حقوق خود واقف نبوده و نمی توانند از آن ها پیروی کامل داشته باشند یا در مقابل بازرسی های غیر قانونی از خود دفاع کنند.
- کمبود شفافیت و حسابرسی: وقتی تصمیمات پشت درهای بسته گرفته می شوند ، مشکل خواهد بود که معیارهای پشت این تصمیمات ارزیابی شوند و بررسی شود که آیا این تصمیمات نفع عموم را در نظر گرفته اند یا بررسی این که طبق قوانین مقررات هستند .
- نبود رقابت: شرکت هایی که در محیط انحصاری فعالیت های خود را انجام می دهند ، شانس بسیار زیادی برای تحت تاثیر قرار دادن تصمیمات دولت در جهت منافع خود دارند. چنین محیطی باعث بی کفایتی شده و نبود سیاست های رقابتی ، پاسخگویی را کاهش می دهد.
- پایین بودن حقوق برای برطرف کردن نیازهای اولیه: وقتی حقوق و مزایای یک کارمند برای برطرف کردن نیازهای اولیه او کفاف ندهد ، او به سمت فساد کشیده می شود.
- نابرابری و بی عدالتی در قوانین و مقررات: قوانین و مقررات سست می تواند شرایط را برای سو استفاده مهیا کند. سیستم عدالتی ضعیف ، مجازات های اندک و هزینه های انطباقی گزاف باعث ناکارآمدی قوانین و مقررات می شود.

۱-۶) مراحل مقابله با فساد در بخش خصوصی:

مبارزه با فساد باید براساس استراتژی تدوین شده براساس محیطی باشد که سازمان ها در آن به فعالیت مشغول هستند. مراحل که در زیر آمده مراحل که باید به طور کلی طی شود را نشان می دهد:

- شکستن تابوی صحبت درباره فساد: از بین بردن افسانه هایی مانند "فساد هیچ گاه در تجارت و فرهنگ از بین نمی رود". درباره این که چقدر فساد بر روی کارایی سازمان ها و اجتماع تاثیر مخرب دارد ، توضیح دهید.
- نشان دادن این که فساد چگونه رخ می دهد: منابع و مکان هایی که بیشتر در معرض فساد هستند را مشخص کنید و سپس در مورد سازوکار های ایجاد فساد بحث و بررسی به عمل آورید.
- بسیج کردن هیئت های کلیدی و ایجاد یک ائتلاف ضد فساد: گفتمان سالمی بین بخش خصوصی و دولت برقرار کنید تا مطمئن شوید سیاست های ضد فساد براساس آن چه بخش خصوصی به آن نیاز دارد تدوین شده اند.
- آماده کردن برنامه هایی عملی با سیاست های ضد فساد: طراحی برنامه ای بر اساس مناطق به خوبی تعریف شده و مناطقی که بیش ترین موفقیت را به دست می آورد.
- اجرای سیاست های ضد فساد: کسب و کار باید به طور مثال باعث ترویج ارتباطات شفاف با مقامات و اتخاذ کنترل های داخلی عملیات باشد (CIPE, 2011).

۱-۷) سازوکارهای فساد در بخش خصوصی

از نظر ^{۲۱} CIPE ، فساد مانند دیگر قراردادهای اقتصادی در بازار ، ساختاردهی می شود و از قانون عرضه و تقاضا تبعیت می کند. تقاضا برای فساد از طریق تمایل بخشی از تهیه کنندگان برای تهیه خدمات ممنوعه در هزینه هایی خاص تعیین می شود. عرضه فساد براساس تمایل گیرنده برای دادن هدیه مادی یا غیرمادی در ازای دریافت این گونه خدمات است.

ادبیات فساد، عمدتاً بر قسمت تقاضای رشوه متمرکز شده اند که جای تعجب ندارد. در مدل های اقتصادی عوامل بخش خصوصی به طور معمول به عنوان قربانیان بوروکراتیک و سیاستمداران به تصویر کشیده می شوند و تاکنون توجه زیادی به طرف عرضه رشوه نشده است. شواهد تجربی در دست دولت نشان می دهد که طرف عرضه رشوه نیز می تواند به همان اندازه مخرب باشد. هلمن و همکاران^{۲۲} (۲۰۰۳) دریافتند که تسلط دولت در بسیاری از اقتصادهای در حال گذار، هنجاری است که مقامات دولتی و سیاستمداران به فروش مزایای سودآور آن به شرکت های خصوصی می پردازند. فسیو^{۲۳} (۲۰۰۶) در یک مطالعه از ارتباط سیاسی در ۴۷ کشور دریافت که مزایای قابل توجهی در به کارگیری تسلط دولت وجود دارد. مزایا برای شرکت های عرضه کننده رشوه شامل مزیت رقابتی در قراردادهای دولتی، دستیابی به کالاهای کمیاب دولتی مثل مجوزها و پروانه ها، مالیات کمتر و نرمش های نظارتی می باشد. در مقاله اخیر از یوفر و همکاران^{۲۴} (۲۰۱۲) پیشنهاد می شود که باید نقش بخش خصوصی را در معاملات فسادزا به دقت مورد بررسی قرار داد و از این طرز تفکر که شرکت های خصوصی تنها قربانیان فساد در بخش دولتی هستند، اجتناب شود.

در اقتصاد بازار، شرکت ها به واسطه قواعد بازی، سعی در حداکثر کردن سود خود دارند. مشکل این جاست که این قواعد پذیرفته شده، همیشه با آن چه که قانون اجازه می دهد، همسو نیست. به علاوه ، از آنجایی که در این راه، همه رفتار مشابهی دارند، فعالیت های فسادزا مورد قبول عام قرار گرفته و تثبیت می شود. مطابق نظر آندویج و همکاران^{۲۵} (۲۰۰۰) می توان این پدیده را بوسیله شکل ۷ توضیح داد.

²¹ Center for International Private Enterprise

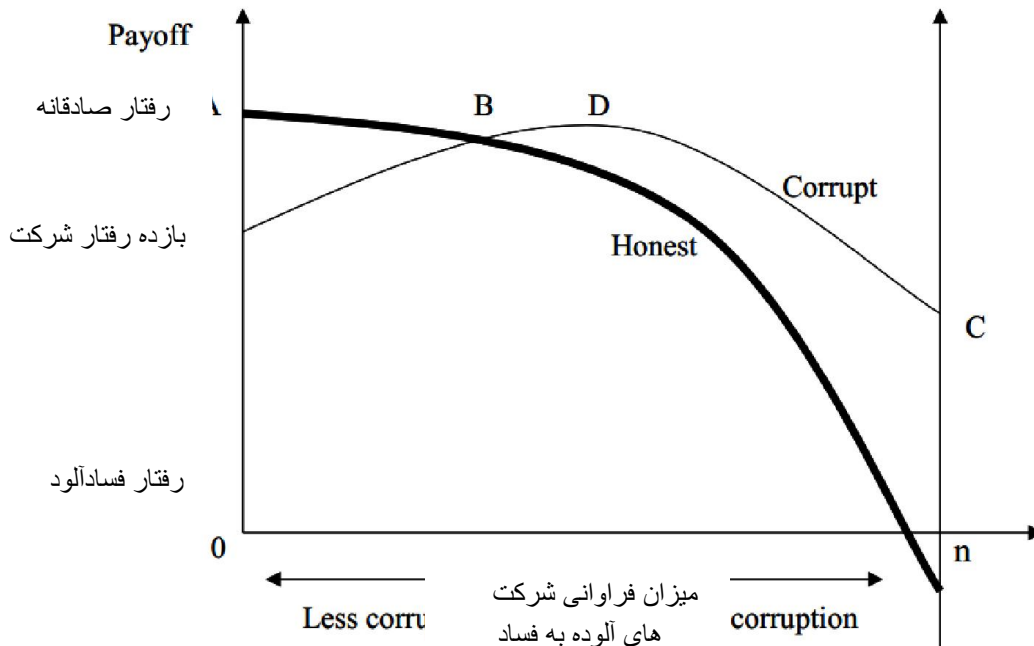
²² Hellman et al

²³ Faccio

²⁴ Ufere et al.

²⁵ Andvig et al.

Figure 7: Frequency dependant corruption (or how corruption may corrupt)

Source: Andvig et al. (2000)

محور افقی شکل ۷، تعداد شرکت هایی که در فساد درگیر هستند را نشان می دهد. مبدأ (0)، مواردی را نشان می دهد که در آن هیچ رشوه ای توسط شرکت ها پرداخت نمی شود. "n" بدین معناست که تمام شرکت ها رشوه پرداخت می کنند. محور عمودی شکل ۷، بازدهی که شرکت از رفتار خود (صداقت یا فساد) دریافت می کند را اندازه گیری می کند. خط ضخیم نشان دهنده تمام ترکیبات ممکن از بازده و بروز فساد است که یک شرکت صادق می تواند داشته باشد. منحنی بدین منظور ترسیم شده است که رابطه معکوس بین وجود فساد و بازدهی را نشان دهد. تفکر پشت این منحنی این است که زمانی که شرکت های کمتری رشوه می پردازند، رفتار صادقانه سود بیشتری خواهد داشت. اگر تعداد قابل ملاحظه ای از شرکت ها صادق باشند، آن گاه، فساد کردن هم از نظر تحریم اجتماعی و هم تحریم قانونی؛ بسیار پر هزینه خواهد بود. اما اگر فساد گسترده باشد، تحریم اجتماعی تقریباً وجود ندارد و شرکتی که وارد فعالیت های فسادزا شده است، این شانس را دارد که با پرداخت رشوه، از تحریم های قانونی نیز جلوگیری کند. بنابراین هرچه تعداد شرکت هایی که رشوه پرداخت می کنند، افزایش یابد، بازدهی شرکت های صادقی که رفتار اخلاقی دارند، کاهش خواهد یافت.

خط باریک نشاندهنده تمام ترکیبات ممکن از بازدهی و وجود فساد در شرکت های پرداخت کننده رشوه می باشد. این منحنی از منحنی ضخیم متفاوت است به طوری که این منحنی از ابتدا تا نقطه عطف D افزایش می یابد و سپس کاهش می یابد و تفکر این نمودار حاکی از این است که با افزایش شیوع فساد، هزینه ورود به فعالیت های فسادزا، هم از نظر تحریم های اجتماعی و هم تحریم های قانونی کاهش می یابد با این حال، بعد از یک نقطه مشخص، تعداد شرکت هایی که تمایل به رشوه دادن دارند، آن قدر افزایش پیدا می کند که متعاقباً فزونی عرضه رشوه به وجود آمده و بنابراین بازدهی شرکت ها شروع به کاهش می کند. توجه داشته باشید که شکل ۷ نشان می دهد که چگونه فساد دربردارنده نتایج منفی بر رفاه است. در واقع، همه شرکت ها در نقطه A (جایی که کل شرکت ها صادق هستند) نسبت به نقطه C (که همه شرکت ها فاسد هستند)، وضعیت بهتری دارند. در شکل ۷، سه نقطه تعادل وجود دارد: A و B و C. در نقطه A، بازدهی در نتیجه صادق بودن نسبت به فاسد بودن بسیار بالاست. بنابراین هیچ انگیزه ای برای برهم زدن تعادل وجود ندارد. در نقطه C، بازدهی حاصل از صادق بودن، منفی می شود بنابراین تمام شرکت ها، فاسد بودن را انتخاب می کنند. این دو نقطه دارای تعادلی پایدار می باشد. نهایتاً در نقطه B، شرکت بین صادق و فاسد بودن، بی تفاوت است و اگر فقط یک شرکت بین صادق یا فاسد بودن، یکی را انتخاب کند، تعادل بهم می خورد. بنابراین نقطه B دارای تعادل ناپایدار است.

جذابیت این مدل در توانایی آن برای توضیح سطوح فساد وابسته به شرایط اولیه است. به این صورت که اگر اقتصادی در بین نقطه A و B باشد، منطقه ای که بازدهی حاصل از صادق بودن بیشتر از بازدهی حاصل از فاسد بودن است، به ناچار شرکت ها به سمت نقطه A همگرایی پیدا می کنند. برعکس، اگر اقتصادی بین نقطه B و C باشد، شرکت ها در نهایت به سمت نقطه C همگرا می شوند.

۲. بخش دوم: فساد بخش خصوصی در سطح بین المللی

۱-۲) چارچوب قانونی بین المللی برای مبارزه با فساد بخش خصوصی در کنوانسیون بین المللی مبارزه با

فساد

در دهه اخیر، یک چارچوب قانونی بین المللی برای مبارزه با فساد گسترش پیدا کرده است. این چارچوب شامل کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با فساد است که در سال ۲۰۰۵ شروع به کار کرد و در حال حاضر ۱۶۷ عضو دارد. اولین جلسه کنفرانس اعضاء در سال ۲۰۰۶ و در عمان/اردن، دومین جلسه در سال ۲۰۰۸ و در نوسا دوآ/اندونزی و سومین جلسه در سال ۲۰۰۹ و در دوحه/قطر برگزار گردید. چهارمین جلسه در سال ۲۰۱۳ و در پاناما برگزار شد.

این کنوانسیون تدابیر اساسی در چهار حوزه را معرفی می نماید: پیشگیری، جرم انگاری، همکاری بین المللی و استرداد دارائی ها.

- پیشگیری از فساد: یک فصل از کنوانسیون به پیشگیری از فساد و معیارهای مرتبط در دو بخش خصوصی و عمومی اختصاص یافته است. این بخش نمونه هایی از سیاست های پیشگیرانه همچون تأسیس ارگان های مبارزه با فساد (نهاد، سازمان و غیره) و با ارتقاء سطح شفافیت در تأمین بودجه های مصرفی برای انتخابات و حزب های سیاسی را شامل می گردد. اعضاء می بایست اطمینان حاصل نمایند که خدمات عمومی ارائه شده، کارآمدی و شفافیت را ارتقاء می بخشد و هرگونه تأمین نیروی انسانی بر اساس معیارها و امتیازات خواهد بود. پس از جذب نیروی انسانی دولتی، این افراد می بایست تحت پوشش ضوابط اجرائی، مالی و سایر معیارهای انضباطی قرار گیرند. در بخش مالی و اعتباری عمومی، مواردی همچون شفافیت و معتبر بودن می بایست ترویج شوند و در مورد بخش خصوصی، تدابیر خاصی برای پیشگیری از فساد در قسمت های حساس در نظر گرفته شود. علاوه بر موارد فوق، پیشگیری از فساد نیازمند همکاری و تعامل سازمانهای غیردولتی، مردم نهاد و سایر اجزاء جامعه است.

- جرم انگاری فساد: اگر مواردی از جرم و بزهکاری وجود دارند که در قوانین ملی به عنوان جرم شناخته نشده اند، کشورهای عضو کنوانسیون نیازمند شناسائی آنها بوده تا بتوانند موارد مرتبط با فساد را پوشش دهند. کنوانسیون از سایر ابزارهای مشابه فراتر رفته و نه تنها موارد پایه ای فساد همچون رشوه و اختلاس دارائی های عمومی را فساد می داند بلکه تجارت های غیر قانونی، پنهان کاری و پول شوئی های حاصل از فساد را نیز تحت پوشش قرار می دهد.

- همکاری های بین المللی: کشورها توافق نموده اند که در تمامی موارد مرتبط با فساد از جمله پیشگیری، تحقیقات و تحت تعقیب قرار دادن مجرمین با یکدیگر همکاری نمایند. براساس مفاد کنوانسیون، کشورها ملزم گردیده اند تا نسبت به ارائه فرم های خاصی از کمک های قانونی دوجانبه در زمینه جمع آوری و تبادل اطلاعات مورد نیاز در دادگاه اقدام نمایند. بعلاوه، از کشورها خواسته شده است تا تدابیری را جهت حمایت از ردیابی، بلوکه کردن، توقیف و ضبط عواید حاصل از فساد اتخاذ کنند.

- استرداد دارائی ها: استرداد دارائی ها یکی از اصول بنیادین کنوانسیون است. این مطلب یکی از موارد بسیار با اهمیت برای کشورهای در حال توسعه ای است که فساد در سطوح بالا، دارائی های ملی را چپاول کرده است در حالی که این منابع شدیداً برای بازسازی جامعه مورد نیاز هستند. در صورت اختلاس از اموال عمومی، اموال ضبط شده به عضو مدعی بازگردانده خواهد شد. در مواردی که جرم ادامه یافته و توسط کنوانسیون پوشش داده شده، مطالبات بعمل آمده در قبال دریافت اسناد مالکیت و یا احراز خسارت وارده به عضو مدعی قابل استرداد خواهند بود. در سایر موارد، الویت استرداد دارائی ها با عضو مدعی، مالکین اولیه قانونی و یا جبران خسارت قربانیان است. استرداد موثر دارائی ها، تلاش کشورها در بازنویسی تأثیرات مخرب فساد را حمایت می کند و در عین حال، پیامی به مسئولین فاسد ارسال می کند، مبنی بر اینکه امکان اختفاء دارائی های غیر قانونی برای آنها مقدور نخواهد بود.

دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در زمینه استرداد دارائی‌های بدست آمده از فساد، استرداد و برگرداندن سیستماتیک و زمان بندی شده دارائی‌ها را بر اساس مفاد کنوانسیون مبارزه با فساد تشویق و تسهیل می‌نماید. در همین راستا، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد با همکاری گروه بانک جهانی اقدام به تأسیس موسسه ای بنام STAR نمود. اهداف موسسه STAR عبارتند از: کاهش موانع در فرآیند استرداد دارائی‌ها، ایجاد ظرفیت‌های ملی در زمینه استرداد دارائی‌ها و ارائه کمک‌های فنی اولیه برای استرداد دارائی‌ها.

ماده ۱۲ این کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد به فساد در بخش خصوصی پرداخته است که در ادامه بیان می‌شود:

ماده ۱۲ - بخش خصوصی

۱) هر کشور عضو، طبق اصول اساسی قوانین داخلی خود، اقداماتی را اتخاذ خواهد نمود تا از فساد بخش خصوصی جلوگیری کند، استانداردهای حسابرسی و ممیزی را در بخش خصوصی ارتقاء دهد و در صورت اقتضاء مجازات‌های مؤثر، بازدارنده مدنی، اداری یا کیفری مناسب را به خاطر قصور در پیروی از چنین اقداماتی در نظر بگیرد.

۲) اقدامات جهت دستیابی به این اهداف شامل موارد زیر می‌شود:

الف- ارتقاء همکاری بین نهادهای مجری قانون و واحدهای خصوصی مرتبط.

ب- ترغیب توسعه استانداردها و تشریفات طراحی شده جهت صیانت از درستکاری واحدهای خصوصی از جمله:

- نحوه رفتار جهت اجراء درست، آبرومندانه و مناسب فعالیت‌های شغلی و کلیه حرف مربوط؛
- جلوگیری از تضاد منافع؛
- ارتقاء استفاده از رویه‌های تجاری مناسب در بین مشاغل و در روابط قراردادی مشاغل با دولت.

پ- ارتقاء شفافیت در بین واحدهای خصوصی و در صورت اقتضاء اقداماتی در خصوص تشخیص هویت اشخاص حقیقی و حقوقی دخیل در ایجاد و مدیریت شخصیت حقوقی شرکت‌ها.

ت- پیشگیری از سوءاستفاده از تشریفات مربوط به واحدهای خصوصی از جمله تشریفات مربوط به یارانه‌ها و پروانه‌های اعطاء شده توسط مراجع دولتی جهت فعالیت‌های بازرگانی.

ث- جلوگیری از تضاد منافع از طریق وضع محدودیت‌ها به نحو مقتضی و برای مدت معقولی بر فعالیت‌های حرفه‌ای مقامات دولتی قبلی یا استخدام مقامات دولتی توسط بخش خصوصی بعد از استعفاء یا بازنشستگی در صورتی که چنین فعالیت‌ها یا استخدام‌هایی به طور مستقیم به وظایفی مربوط شود که این مقامات دولتی در زمان تصدی برعهده داشته یا بر آن‌ها نظارت داشته‌اند.

ج- تضمین این‌که مؤسسات خصوصی با مدنظر قراردادن ساختار و اندازه خود، کنترل‌های ممیزی داخلی کافی جهت کمک به جلوگیری و کشف فساد را دارند و این‌که حسابها و صورتحساب‌های مالی لازم چنین مؤسسات خصوصی مشمول ممیزی مناسب و تشریفات تأیید، قرار گیرد.

۳) هر کشور عضو، جهت پیشگیری از فساد، طبق قوانین و مقررات خود که مربوط به حفظ دفاتر و سوابق، اعلام کتبی وضع مالی و استانداردهای ممیزی و حسابرسی است، اقدامات مقتضی را جهت ممنوع کردن اعمال زیر که با هدف ارتکاب هر یک از جرائم احراز شده براساس این کنوانسیون انجام شده است، اتخاذ خواهد نمود:

الف - دایر کردن حساب‌های خارج از دفاتر؛

ب- دایر کردن معاملات مخفی یا معاملاتی که به اندازه کافی مشخص نیستند؛

پ- ثبت هزینه‌هایی که وجود خارجی ندارند؛

ت- ثبت دیون همراه با شناسایی نادرست اهداف آن‌ها؛

ث- استفاده از اسناد جعلی؛ و

ج- نابودی عمدی اسناد حسابداری قبل از موعدی که قانون پیش‌بینی کرده است.

۴) هر کشور عضو، اجازه کسر مالیات هزینه‌های تشکیل دهنده رشوه‌خواری را که یکی از عناصر تشکیل دهنده جرائم احراز شده بر اساس مواد (۱۵) و (۱۶) این کنوانسیون می‌باشد و در صورت اقتضاء سایر هزینه‌های متحمل شده در پیشبرد رفتار فسادآور را نخواهد داد.

در سطح منطقه‌ای، چارچوب ضد فساد بین‌المللی در بخش خصوصی همچنین شامل:

۱. قانون خارجی اعمال فساد آمریکا^{۲۶}

این کنوانسیون در سال ۱۹۷۷ شروع به کار کرد. مفاد ضد رشوه این کنوانسیون سه گروه عمده را مد نظر قرار می‌دهد: ۱. صادرکنندگان ۲. نگرانی‌های داخلی ۳. افراد و نهادهای خاص

این کنوانسیون موارد زیر را برای حفظ و بقای کسب و کار خود از پرداخت‌های فاسد به مقامات خارجی منع می‌کند: ۱. شرکت‌ها و افراد بومی ۲. شرکت‌های سلزماندهی شده زیر نظر قانون آمریکا ۳. شرکت‌هایی که محل اصلی کسب و کارشان ایالات متحده است ۴. شرکت‌هایی که در مبادلات سهام آمریکا هستند ۵. شرکت‌هایی که به فایل گزارش دوره‌ای نیاز دارند ۶. افراد و کسب و کارهای خاص خارجی FCPA برای پرداخت‌های تسهیل‌کننده استثنا قائل می‌شود.

۲. کنوانسیون اتحادیه آفریقا برای جلوگیری و مبارزه با فساد^{۲۷}:

در سال ۲۰۰۳ شروع به کار کرد و ۳۳ عضو آفریقایی دارد. این کنوانسیون فساد بخش دولتی و خصوصی را مورد بررسی قرار می‌دهد. بعضی از مفاد مرتبط با بخش خصوصی آن شامل رشوه داخلی و خارجی، تجارت با اعمال نفوذ، پول شویی می‌باشد.

۳. کنوانسیون حفاظت از سرمایه‌های مالی اتحادیه اروپایی^{۲۸}:

سال ۱۹۹۵ شروع به کار کرده و به دنبال یک قانون اساسی برای پیشگیری از جرم سرمایه‌های مالی اتحادیه اروپا است. این کنوانسیون معتقد است که کلاهبرداری موثر بر درآمد و هزینه باید با مجازات همراه باشد

۴. کنوانسیون مقابله با فساد شامل مقامات اروپایی یا مقامات عضو اتحادیه اروپا^{۲۹}:

طبق مفاد این کنوانسیون، مدیران کسب و کار در مقابل اعمال فساد کسانی که تحت اختیارشان، از جانب شرکت کار می‌کنند، مسئول هستند.

(Business anti-corruption portal)

²⁶ US Foreign Corrupt Practices Act

²⁷ African Union Corrupt Practices Act

²⁸ European Union Convention on the Protection of the European Communities Financial Interest

²⁹ European Union Convention against Corruption Involving Official

۲-۲) نمونه هایی از شاخص های اندازه گیری شده مرتبط با بخش خصوصی

نمودارهای زیر براساس تحقیق بانک جهانی بر روی ۱۳۰۰۰ شرکت در ۱۳۵ کشور جهان به دست آمده است:

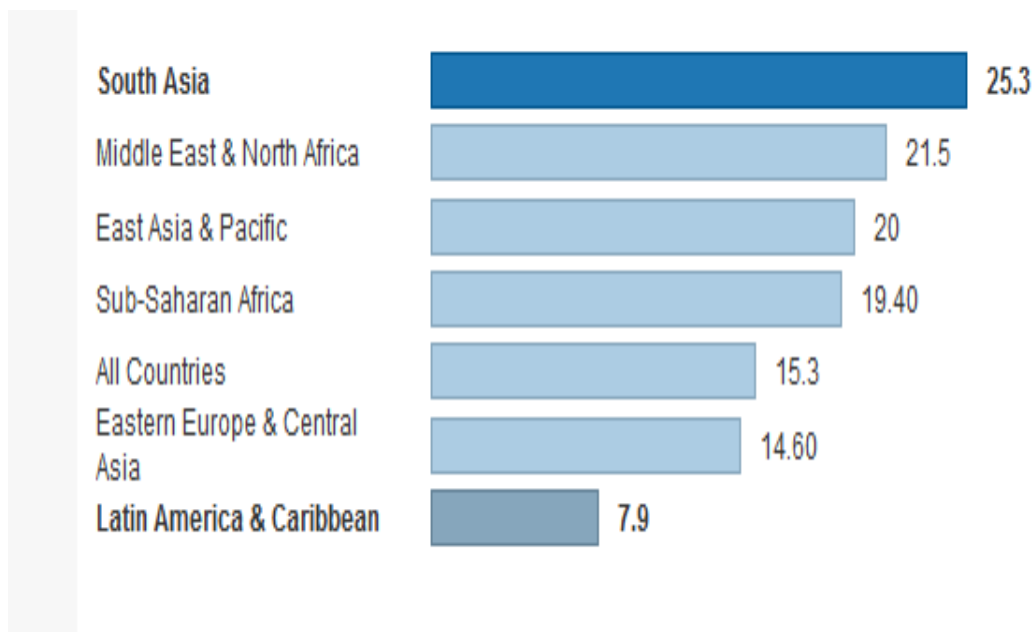
الف-گرفتن قراردادهای دولتی:

الف-۱. در این نمودار درصد شرکت هایی که به بخش های دولتی برای گرفتن قراردادهای دولتی هدیه می دهند مشخص شده است. آن چنان

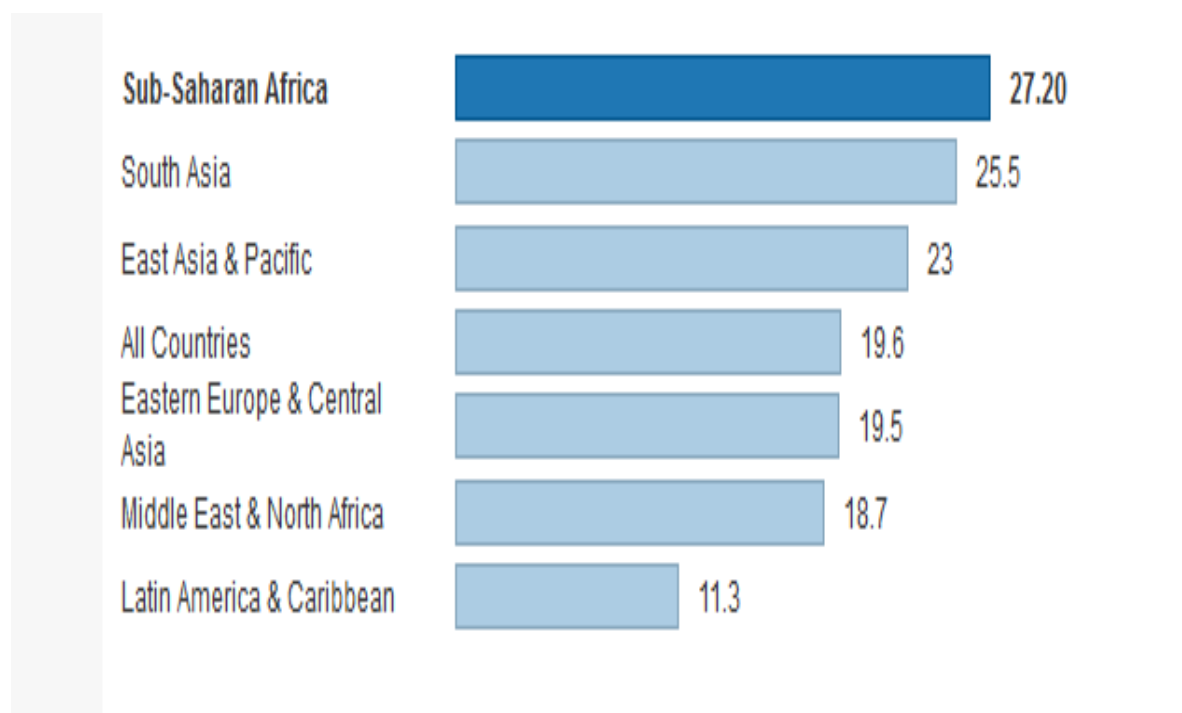
که شکل نشان می دهد این میزان در خاورمیانه و شمال آفریقا از همه بیشتر است.

الف-۲. چنان که نمودار نشان می دهد، از هر ۴ شرکت در جنوب آسیا انتظار می رود که یک شرکت برای گرفتن قرارداد دولتی هدیه بدهد.

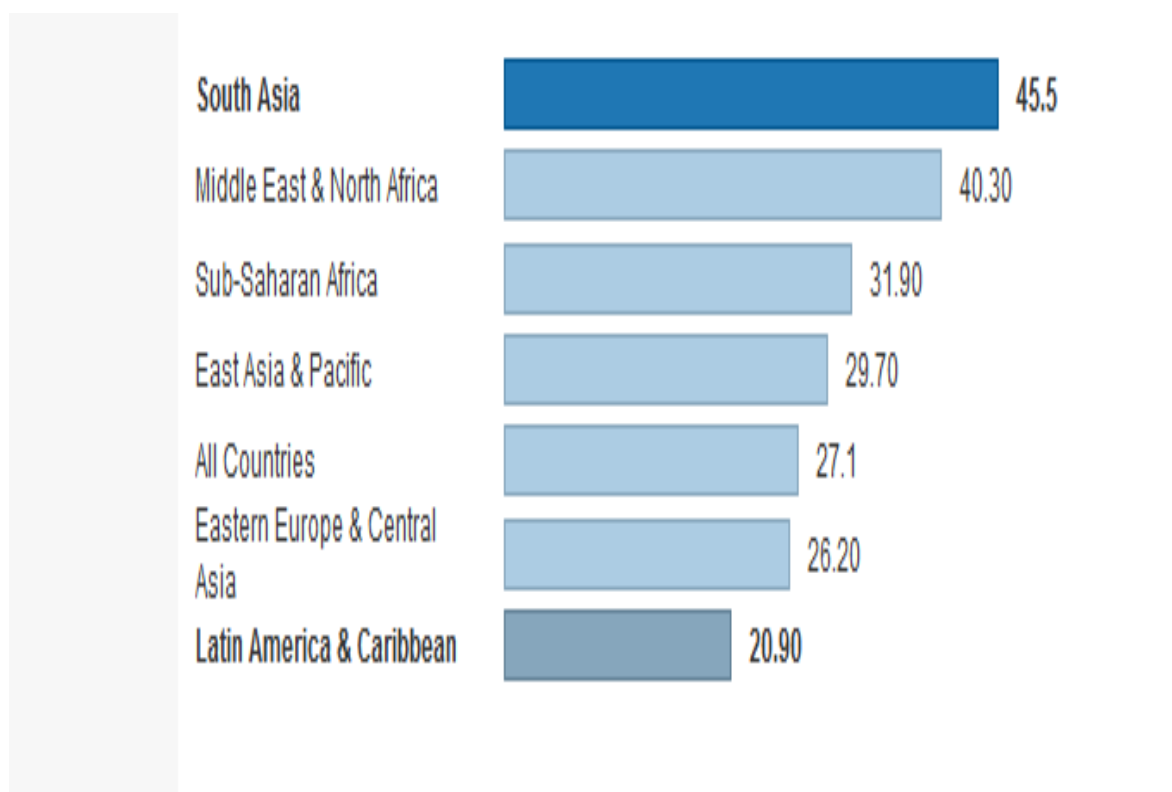
الف-۳. نمودار زیر حاکی از آن است که ۲۷٪ از شرکت های صحرای آفریقا برای گرفتن قراردادهای دولتی در ادارات دولتی هدیه می دهند.

الف-۴. در نمودار زیر درصد ارزش قرارداد ها را که باید به صورت هدیه داده شود، نشان می دهد.

الف-۵. بیش از نیمی از شرکت ها در جنوب آسیا برای حفظ قراردادهای دولتی ، هدیه می دهند.

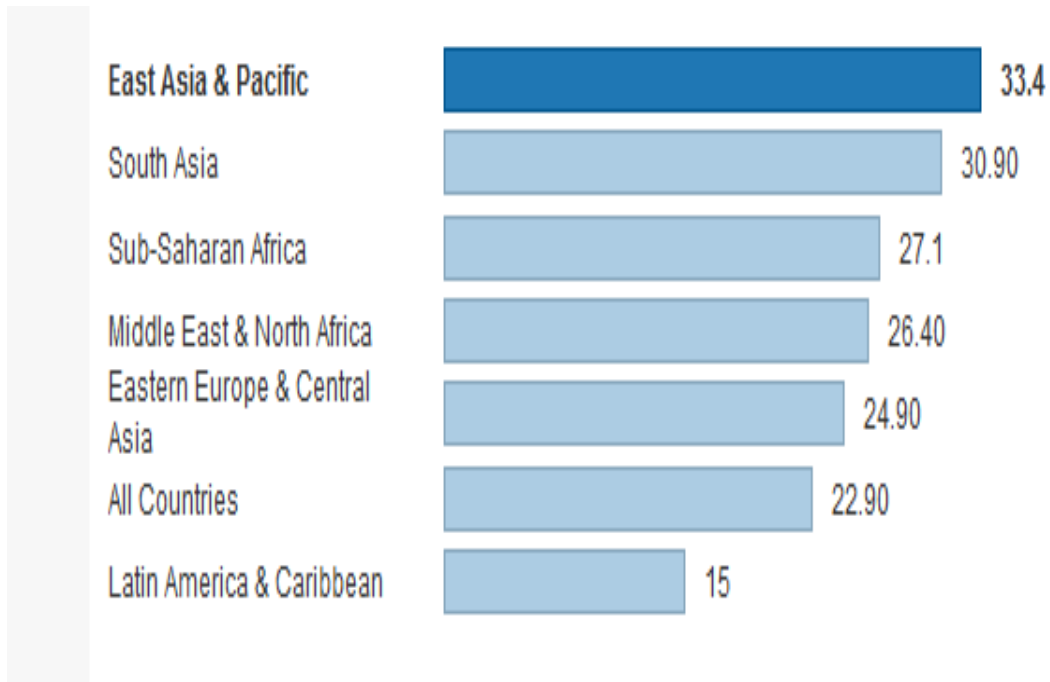

ب) مجوزهای ساخت و ساز:

ب - ۱. در این نمودار درصد شرکت هایی که برای مجوز ساخت و ساز هدیه می دهند ، نشان داده شده است. همان طور که از شکل پیداست آفریقای جنوبی فاصله بسیار کمی با خاورمیانه و شمال آفریقا دارد.

ب- ۲. یک شرکت از هر سه شرکت در آسیای شرقی و اقیانوسیه می داند که برای اخذ مجوز ساخت و ساز باید هدیه پرداخت کنند.

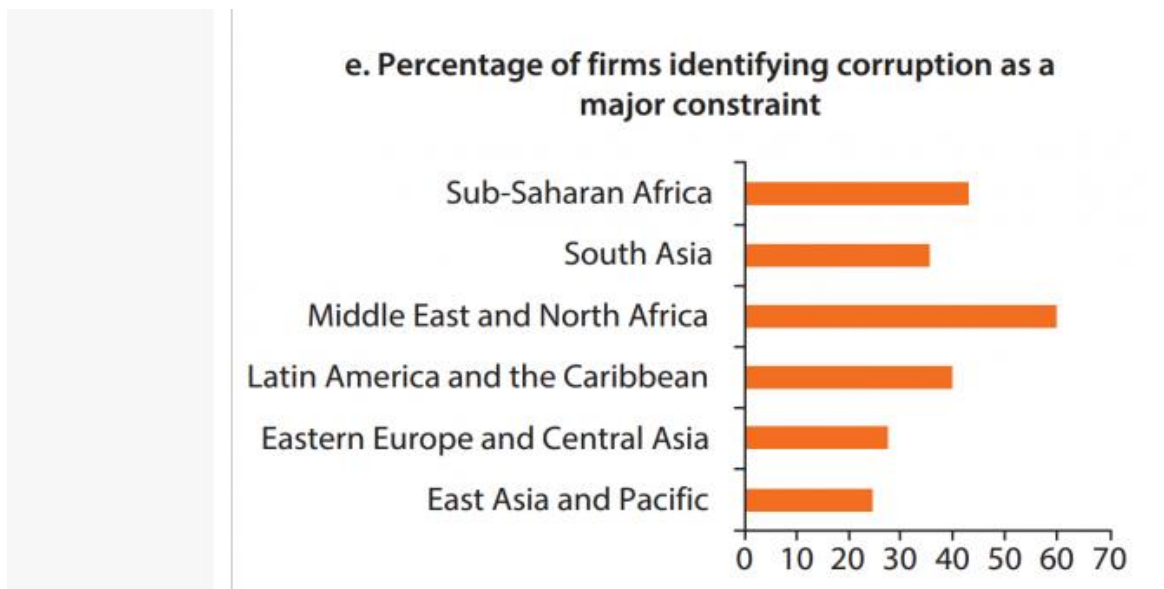
ج) دریافت اشتراک برق

ج - ۱. در این نمودار درصد شرکت هایی که برای گرفتن یک اشتراک الکتریکی هدیه می دهند ، نشان داده شده است.

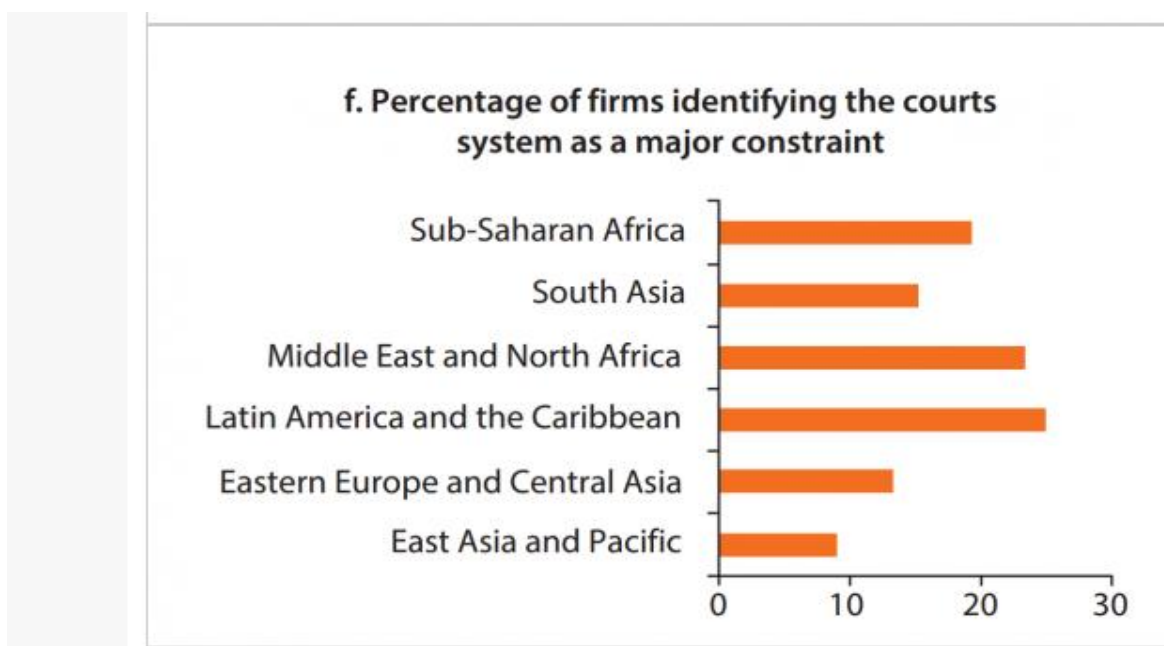
د) میزان مانع بودن فساد

د- ۱. در این نمودار درصد شرکت هایی که فساد را به عنوان یک محدودیت عمده شناسایی کرده اند نشان داده شده است و آنچنان که از شکل مشخص است باز هم خاورمیانه و شمال آفریقا پیشتاز هستند. بیش از ۵۰٪ شرکت های خاورمیانه و شمال آفریقا اذعان کرده اند که فساد یک محدودیت عمده است.

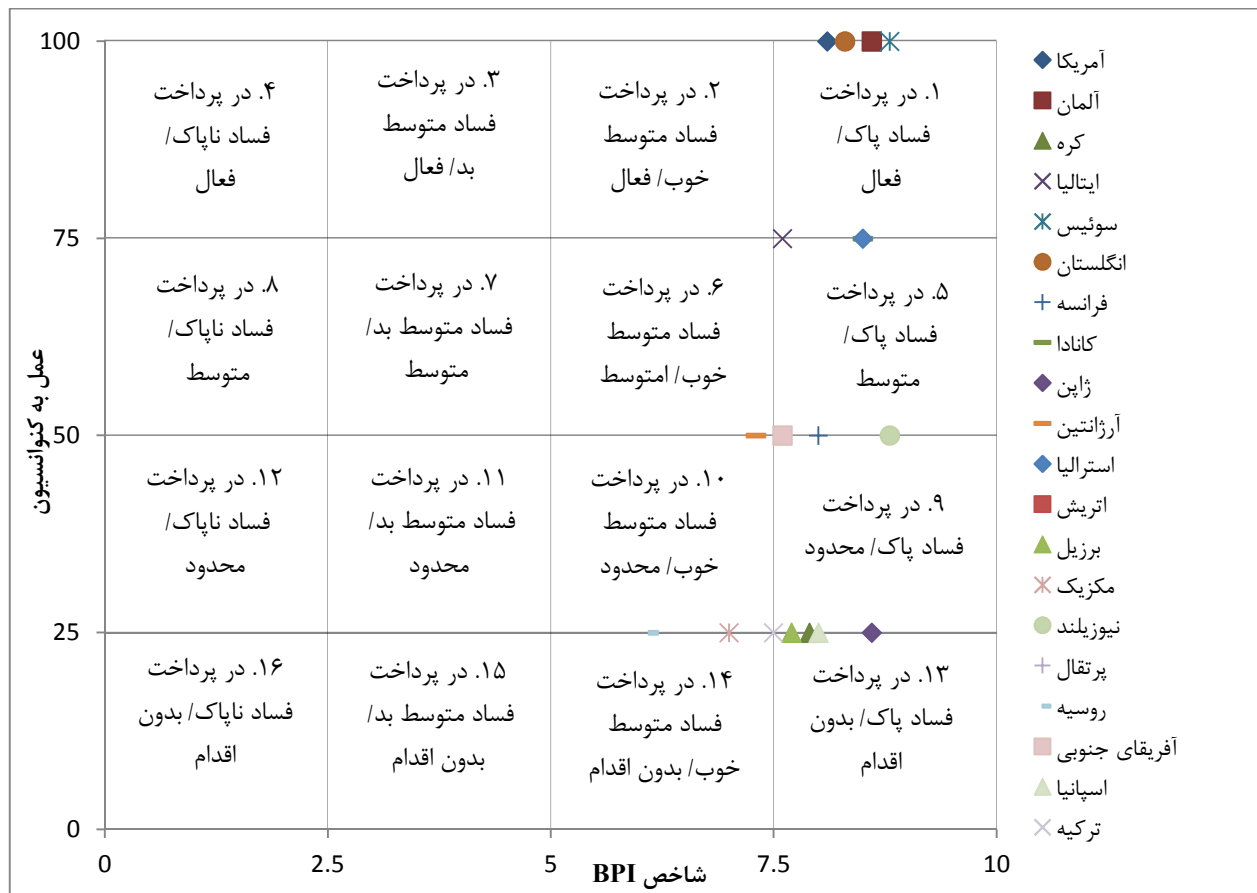
ه) میزان مانع بودن دادگاه ها

ه- ۱. نمودار آخر نشان دهنده درصد شرکت هایی است که سیستم دادگاه ها را به عنوان یک محدودیت عمده شناسایی کرده اند. در این نمودار برخلاف نمودارهای پیشین آمریکای لاتین و کارائیب پیشتاز هستند و البته خاورمیانه و شمال آفریقا نیز اختلاف ناچیزی با آن ها دارند.

در قسمت بعد وضعیت پرداخت رشوه‌ی کشورها در مقابل عمل به کنوانسیون، درون ماتریسی با ۱۶ قسمت جانمایی و تصویر گردیده است. در این ماتریس محور افقی نشان‌دهنده شاخص BPI و محور عمودی میزان عمل به کنوانسیون توسط این کشورها بر اساس آمار TI می‌باشد (شکل شماره ۱) و جدول شماره ۵ نیز جانمایی کشورهای را در این تقسیم‌بندی نشان می‌دهد.

شکل ۱. ماتریس جداسازی کشورها از نظر درجه فساد پرداختی و عمل به کنوانسیون ضد فساد OECD

جدول شماره ۵. تفکیک کشورهای عضو از نظر پرداخت رشوه و عمل به کنوانسیون

کشور	وضعیت	بعد
سوئیس، آلمان، انگلستان، آمریکا	پرداخت فساد: پاک اقدام علیه فساد: فعال	1
استرالیا، کانادا، ایتالیا	پرداخت فساد: پاک اقدام علیه فساد: متوسط	5
نیوزیلند، فرانسه، آفریقای جنوبی	پرداخت فساد: پاک اقدام علیه فساد: محدود	9
آرژانتین	پرداخت فساد: خوب اقدام علیه فساد: محدود	10
بلژیک، ژاپن، اسپانیا، کره جنوبی، برزیل، ترکیه	پرداخت فساد: پاک اقدام علیه فساد: بدون اقدام	13
مکزیک، روسیه	پرداخت فساد: خوب اقدام علیه فساد: بدون اقدام	14

همان‌طور که از شکل ۱ و جدول ۵ پیداست اعضا در ۶ بعد ماتریس متمرکز شده‌اند. کشورهای سوئیس، آلمان، انگلستان و آمریکا با بیشترین حجم صادرات جهانی (۲۳٪)، در هر دو مقوله پرداخت رشوه (بر اساس شاخص BPI) و عمل به کنوانسیون ضد رشوه نمره بالایی را به خود اختصاص داده‌اند و کشورهای استرالیا، کانادا و ایتالیا حدود ۶/۷٪ سهم تجارت جهانی را دارا هستند در اقدام علیه صدور فساد بگونه‌ای متوسط عمل نموده‌اند. با تمرکز به کشورهای جانمایی شده در ۴ بعدی که در عمل به کنوانسیون محدود و بدون اقدام بوده‌اند، مشخص می‌شود این اعضا

مجموعاً ۳۴٪ تجارت جهانی را به عهده دارند و از نظر شاخص پرداخت رشوه نیز پاک و خوب ارزیابی شده‌اند لیکن برای اجرای کنوانسیون و عدم صدور فساد عملکرد ضعیفی دارند.

۳-۲. شاخص‌های سنجش سازمان شفافیت بین‌الملل

گزارش‌های سازمان شفافیت بین‌الملل به عنوان یکی از مراجع قابل اطمینان در تعیین میزان سلامت اداری کشورهای جهان، ملاک معتبری جهت ارزیابی به شمار می‌آید (سریزدی، ۱۳۸۶) و دو شاخص BPI و CPI توسط این سازمان برای سنجش وضعیت فساد در کشورها معرفی شده است. از آنجایی که بحث در این پژوهش به فساد بخش خصوصی اختصاص دارد بنابراین فقط به توضیح BPI پرداخته می‌شود. سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۱۹۹۹ با بررسی بر روی ۱۹ کشور شاخصی به نام BPI^{۳۰} را معرفی کرده است که پرداخت‌کنندگان رشوه را مدنظر دارد و بر خلاف CPI طرف تقاضای فساد را اندازه‌گیری می‌کند. تفاوتی که بین این دو شاخص وجود دارد، به اندازه فساد بر می‌گردد (محنت‌فر، ۱۳۸۷).

در گزارش سال ۲۰۱۴ OECD که با هدف مبارزه با فساد و غلبه بر آن انتشار یافته، شناسایی رشوه‌دهندگان امری واجب و ضروری شناخته شده است و بر اساس ۴۲۷ پرونده پرداخت رشوه خارجی از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۴ تهیه شده و نتایج نشان می‌دهد پرداخت رشوه در میان بخش‌ها و سطوح پایین تا مناصب عالی کشورهای توسعه‌یافته صورت گرفته است. سهم صادرات فساد در کشورهای عضو OECD در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول شماره ۱. وضعیت کشورهای صادرکننده فساد از نظر تعداد پرونده‌های فساد و BPI

ردیف	کشور	سال		
		۲۰۱۴	۲۰۱۱	
	تعداد پرونده پرداخت فساد	امتیاز BPI	رتبه BPI	
۱	آمریکا	۱۲۸	۸/۱	۱۰
۲	آلمان	۲۶	۸/۶	۴
۳	کره	۱۱	۷/۹	۱۳
۴	ایتالیا	۶	۷/۶	۱۵
۵	سوئیس	۶	۸/۸	۱
۶	انگلستان	۶	۸/۳	۸
۷	فرانسه	۵	۸	۱۱
۸	نروژ	۵	-	-
۹	کانادا	۴	۸/۵	۶
۱۰	ژاپن	۳	۸/۶	۴
۱۱	بلژیک	۱	-	-
۱۲	بلغارستان	۱	-	-
۱۳	مجارستان	۱	-	-
۱۴	لوکزامبورگ	۱	-	-
۱۵	هلند	۱	-	-
۱۶	لهستان	۱	-	-
۱۷	سوئد	۱	-	-
۱۸	آرژانتین	-	۷/۳	۲۳
۱۹	استرالیا	-	۸/۵	۶
۲۰	اتریش	-	-	-
۲۱	برزیل	-	۷/۷	۱۴
۲۲	شیلی	-	-	-
۲۳	کلمبیا	-	-	-
۲۴	جمهوری چک	-	-	-
۲۵	دانمارک	-	-	-

30. Bride payers Index

۲۶	استونی	-	-	-
۲۷	یونان	-	-	-
۲۸	ایسلند	-	-	-
۲۹	ایرلند	-	-	-
۳۰	اسرائیل	-	-	-
۳۱	لیتوانی	-	-	-
۳۲	مکزیک	-	۷	۲۶
۳۳	نیوزیلند	-	۸/۸	۱
۳۴	پرتقال	-	-	-
۳۵	روسیه	-	۶/۱	۲۸
۳۶	اسلواکی	-	-	-
۳۷	اسلونی	-	-	-
۳۸	آفریقای جنوبی	-	۷/۶	۱۵
۳۹	اسپانیا	-	۸	۱۱
۴۰	ترکیه	-	۷/۵	۱۹

۴-۲) ابتکار عمل ها و قوانین بین المللی مبارزه با فساد در بخش خصوصی:

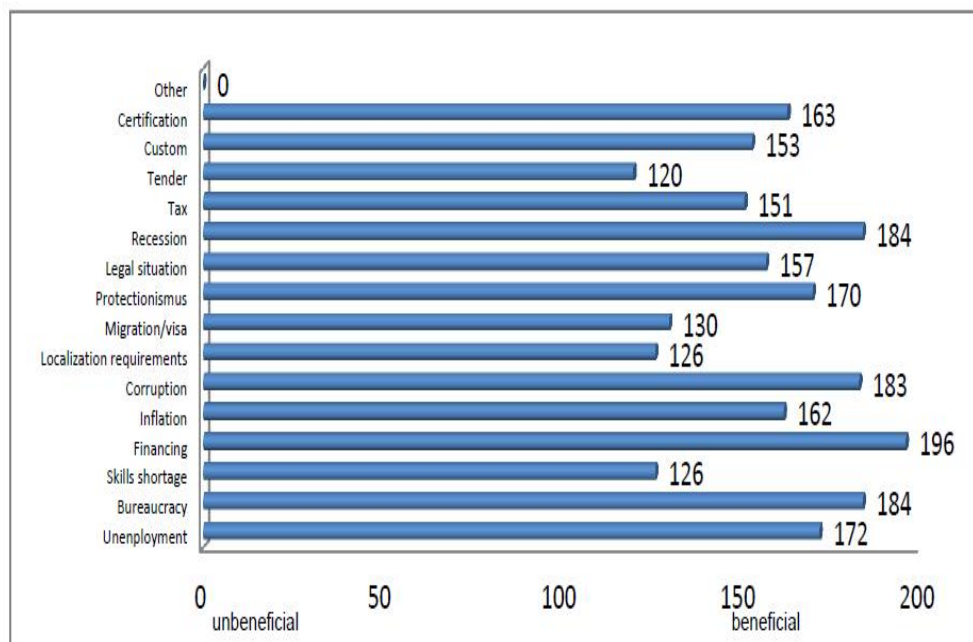
بیشتر فعالیت های مبارزه با فساد زیر نظر دولت ها و موسساتی مانند بانک جهانی است و تمرکز اصلی آن ها بر روی بخش دولتی می باشد. در واقع فساد بخش خصوصی تا اواخر دهه ۱۹۹۰ به طور گسترده ای انکار می شد. تا سال ۱۹۹۷ کشور آمریکا تنها کشوری بود که رشوه به مقامات خارجی را ممنوع کرده بود. در کنفرانس ضد رشوه OECD (۱۹۹۷)، کشورهای مختلف توافق کردند تا رشوه در بخش خصوصی را ممنوع کنند. در سال ۲۰۰۵ ممنوعیت رشوه از طریق کنفرانس سازمان ملل برای مقابله با فساد، جهانی شد. امروزه کشورهای مختلفی از جمله انگلستان، روسیه، آفریقای جنوبی، چین، ویتنام، برزیل و مکزیک، رشوه در بخش خصوصی را ممنوع کرده اند. به عنوان یک نمونه موفق می توان UK Bribery Act را نام برد که همه انواع رشوه را محکوم می کند.

اقدامات نهادهای بین المللی در زمینه مبارزه با فساد

- کمیسیون ضد فساد اتاق بازرگانی بین المللی، بخش خصوصی را در ایجاد قانونگذاری برای خود در راستای مقابله با اخاذی و رشوه تشویق کرده است.
- سازمان ملل متحد از طریق برنامه «اتحاد جهانی» اقداماتی را در خصوص افزایش مسوولیت پذیری شرکت ها در زمینه مبارزه با فساد انجام داده است.
- ماده ۱۲ کنوانسیون سازمان ملل متحد به بخش خصوصی اختصاص داده شده است.
- موسسات مالی بین المللی از قبیل «بانک جهانی»، «بانک توسعه قاره آمریکا» و «بانک اروپا برای بازسازی و توسعه» فعالیت هایی را در مقابله با فساد و تحریم شرکت هایی که به فساد آلوده شده اند، انجام داده است.
- کنوانسیون مبارزه با ارتشای مقامات دولتی در معاملات بازرگانی مصوب سال ۱۹۹۷ سازمان اروپایی همکاری و توسعه به نقش شرکت های خصوصی در ایجاد فساد اشاره کرده است.
- «ابتکار شفافیت صنایع» به لزوم شفافیت پرداخت ها توسط شرکت های خصوصی تصریح کرده است.

۳. بخش سوم: فساد بخش خصوصی در ایران

بیشتر مطالعاتی که در زمینه فساد و سلامت سازمان ها در ایران انجام گرفته در مورد فساد بخش دولتی است و کمتر به بخش خصوصی پرداخته شده است اما فساد در بخش خصوصی نیز بسیار مسئله جدی و مهمی است و باید به طور جد به آن پرداخته شود. براساس سنجشی که از شاخص فضای کسب و کار ایران انجام گرفته ، یکی از مهمترین موانع سرمایه گذاری در ایران ، فساد شناسایی شده است. شکل زیر گویای این مهم می باشد:

برای بررسی فساد در بخش خصوصی رفیع پور (۱۳۸۶) دو معرف دارو و ارز را مورد سنجش قرار داد. نتایج این تحقیق نشان داد که یکی از بالاترین رقم فساد در مورد دارو است. ۹۰٪ پاسخگویان به این تحقیق معتقد بودند که در کشور بازار سیاه دارو وجود دارد. همچنین ۷۶٫۴٪ از پاسخگویان نیز بر این نظر بودند که بازار سیاه ارز وجود دارد.

خبره (۱۳۸۷) پژوهشی با عنوان اهمیت و جایگاه بخش خصوصی در مبارزه با فساد انجام داده است که در آن بعضی از فعالیت های جمهوری اسلامی ایران در این زمینه برشمرده شده است. در این پژوهش چهار گام پیشگیرانه برای صنوف تجاری جهت مقابله با فساد به شرح زیر آمده است:

۱. خط مشی های مقابله با فساد مطابق با مفاد کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد و ارائه اطلاعات لازم در خصوص چکها و سایر اطلاعات مالی به منظور تقویت اعتبار و شفاف سازی
۲. تأسیس راه کارهای بازبینی اختصاصی به منظور انجام حسابرسی، همانگونه که اعضاء این کار را انجام می دهند
۳. سرمایه گذاری بر توسعه زیربنای سلامت عمومی در کشورهای در حال توسعه با کمک به اجرائی شدن مفاد کنوانسیون
۴. ایجاد زمینه و بستر مناسب برای خود اظهاری و حمایت از آن دسته ای که داوطلبانه اشتباهات خود را اعلام می نماید.

در گزارش سمینار مدیریت نتیجه محور اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران (۱۳۹۴) به عوامل ایجاد فساد به صورت زیر اشاره شده است :

۱. کمبود دستمزد
۲. عدم شفافیت
۳. عدم تعریف صحیح از شرح وظایف ، مسئولیت ها و شرایط احراز
۴. نفوذ کارکنان دولت در بخش خصوصی
۵. وجود سازمان های موازی
۶. ضعف و ناکارآمدی ابزار نظارتی
۷. پیچیدگی فرآیندهای اداری
۸. فساد مدیران ارشد
۹. امضای طلایی
۱۰. دخالت

دولت در بازار ۱۱. اجرای طرح های ضربتی ۱۲. عدم پایبندی به اسناد بالادستی ۱۳. انحصار و عدم رقابت ۱۴. عدم رعایت اصول اخلاق حرفه ای
۱۵. رابطه سالاری ۱۶. عدم آشنایی مردم به حقوق خود ۱۷. ریخته شدن قبح فساد ۱۸. عدم وجود رسانه های منتقد ۱۹. تفسیرپذیری قوانین
۲۰. وجود قوانین مزاحم و مخل ۲۱. ناکارآمدی دستگاه قضایی.

همچنین در این گزارش رهبران تشکل ها ، فساد در حوزه مالیات را پر اهمیت تر از سایر حوزه ها تشخیص دادند.
متأسفانه در زمینه فساد بخش خصوصی ، پژوهش های اندکی انجام گرفته است که لازم است تلاش های جدی در این راستا انجام گیرد..

۴. نتیجه‌گیری و ارائه راهکار

برای مبارزه با فساد عوامل مختلفی از قبیل دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی نقش دارند که در این گزارش به تفصیل به اهمیت بخش خصوصی و نقش آن در فساد و مبارزه با این پدیده پرداخته شد. همان طور که گفته شد بخش خصوصی به نوعی عنصر کلیدی این مبارزه به شمار می‌آید. در این پژوهش ابتدا به چارچوب نظری فساد در بخش خصوصی پرداخته شد و عواملی مانند رشد شرکت ها، توسعه شرکت های زیر زمینی، بهره وری، اندازه شرکت ها، ورود شرکت ها به کسب و کار و نوآوری به عنوان عناصری که فساد بخش خصوصی بر آن ها تاثیرگذار است، شناسایی شدند. سپس به سطح بین المللی پرداخته شد و ضمن توضیحاتی درباره چارچوب های قانونی بین المللی فساد بخش خصوصی، آمار و ارقام هایی در این زمینه ارائه شد. در بخش آخر، سطح ملی مورد بررسی قرار گرفت که متأسفانه کار چندانی در زمینه فساد بخش خصوصی در ایران انجام نگرفته است.

با توجه به اقدامات انجام شده ملی و بین المللی در این زمینه، راهکارهای خرد و کلان زیر جهت مبارزه با فساد در بخش خصوصی در چند بخش مطرح می‌گردد:

۱-۴) بخش قانونی:

۱. از آن جا که کشورهای با مقررات سنگین برای ورود شرکت ها به بازار کسب و کار دارای فساد بالاتری می باشند از این رو، قانونگذاران و سیاست مداران با به کارگیری هر چه بیشتر قوانین تسهیل کسب و کار، بایستی در کاهش فساد در بخش خصوصی کوشا باشند. این مهم را می توان در اتاق گفتگو مورد بحث و بررسی جدی قرار داد و راه کارهای موثری برای تسهیل در این امر شناسایی نمود.

۲. با توجه به تحقیقات انجام گرفته، فساد به بهره وری شرکت هایی بیشتر صدمه می زند که در چارچوب قانونی ضعیف فعالیت می کنند از این رو توصیه می شود مسئولان با کمک خبرگان به شناسایی قوانین فسادزا پرداخته و چارچوب قانونی قوی برای فعالیت شرکت ها به وجود آورند تا از این راه بهره وری آن ها افزایش یابد.

۳. با توجه به تقسیم بندی فساد بخش خصوصی به سه نوع فساد فاجعه آور، فساد سیستماتیک و فساد خرد و تاکید تحقیقات انجام شده بر این موضوع که فساد فاجعه آور مخرب ترین نوع فساد است بنابراین قوانین کنترل کننده فساد برای شرکت های بزرگ باید بیشتر مد نظر قرار داده شوند و حساسیت بیشتری در این زمینه انجام گیرد. توصیه می شود با تمرکز بر پروژه هایی که این شرکت های بزرگ را مد نظر قرار می دهند، این نوع فساد را کاهش داد.

۴. از آنجا که قوانین و مقررات مبهم، پیچیده و مدام در حال تغییر، یکی از مهم ترین عوامل ایجاد فساد هستند بنابراین، توصیه می شود مجلس شورای اسلامی تنظیم قوانین و مقرراتی روشن، صریح و با ثبات را مد نظر قرار دهد.

۵. کنوانسیون بین المللی ضد فساد مواد ۲۰ و ۲۱ خود را به ارتشا و اختلاس در بخش خصوصی اختصاص داده است با توجه به اینکه ایران از سال ۲۰۰۹ به صورت رسمی به این کنوانسیون پیوسته است و تا کنون هیچ قانونی بر علیه این موارد در کشورمان تصویب نشده است، توصیه می شود کارگروه مشترک اتاق بازرگانی، اصناف، تعاون بحث و بررسی دقیقی برای تدوین چنین لایحه ای تشکیل دهد.

۲-۴) بخش شفافیت و استفاده از استانداردها:

۱. برای رفع کمبود شفافیت بعضی از بنگاه های خصوصی پیشنهاد می شود، تیمی متشکل از متخصصان مرتبط با طراحی نرم افزار و سیستم های الکترونیکی تشکیل شده تا با درج اطلاعات مربوطه در آن، شفافیت سازمانی را افزایش داده و همه کارکنان از اطلاعات لازم برخوردار شوند.

۲. بعضی از بنگاه های خصوصی به دلیل نبود استانداردهای قوی به فساد دچار می شوند، بنگاه ها می توانند با استفاده از تجربه های موفق استانداردهای جهانی، از آن ها استفاده کرده و به کاهش فساد کمک کنند. از جمله این استانداردها می توان به ایزو ۳۷۰۰۱ اشاره کرد که اتاق بازرگانی بین الملل برای سنجش سلامت کشورهای مختلف طراحی کرده است.

۳-۴) بخش آموزشی:

۱. یکی از مهمترین مراحل مقابله با فساد در بخش خصوصی، شکستن تابوی صحبت درباره فساد می باشد. در کشورمان ایران در ابتدا کمتر کسی درباره وجود فساد صحبت می کرد و این مسئله به صورت یک تابو درآمد. امروزه گام های موثری برای شکستن این تابو برداشته شده

است اما هنوز هم جای کار بسیار دارد. مسئولان با برگزاری نشست ها و کنفرانس های مختلف و صحبت درباره این پدیده و بررسی عوامل موثر ، فرآیند ایجاد آن ، راه های مقابله با فساد بخش خصوصی ، می توانند در جهت تحقق این امر گام های موثری بردارند.

۲. برگزاری کلاس های آموزشی برای کارکنان و مدیران ، و آموزش مبانی نظری و عملی فساد بخش خصوصی می تواند اذهان افراد را روشن کرده و راهکارهای مناسبی برای برخورد در شرایط فساد به آن ها آموزش دهد. توصیه می شود کتابچه ها و نشریاتی نیز در این زمینه در اختیار کارکنان و مدیران قرار گیرد.

۳. همانطور که اشاره شد ، پژوهش های بسیار اندکی در زمینه فساد بخش خصوصی انجام گرفته است و حتی بسیاری از پژوهش هایی که با این عنوان انجام گرفته ، فقط شامل مباحث فساد اداری و دولتی می باشند. بنابراین توصیه می شود با تشکیل تیمی پژوهشی در این زمینه و تمرکز بر فساد بخش خصوصی ، گام های موثری در این زمینه برداشته شود.

۵. منابع و ماخذ

- افضلی، ع. (۱۳۹۰). فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون رفت. مجله حقوقی بین المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین المللی ریاست جمهوری، سال بیست و هشتم، شماره ۴۵، ۲۳۵-۲۶۴.
- خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی ایران، سیدعلی. (۱۳۸۵). مبارزه با فساد از دیدگاه رهبر ی. تهران: مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها.
- خبره، ولی الله، اهمیت و جایگاه بخش خصوصی در مبارزه با فساد، صنایع نیوز، ۱۳۸۷.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۶). سرطان اجتماعی فساد. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- سریزدی محمد، «بررسی و تحلیل مفاد کنوانسیون ملل متحد راجع به جرائم سازمان‌یافته فراملی»، مجله سیاست خارجی، ش ۲، تهران، ۱۳۸۶، ص ۷۵.
- علی محسنی، ر. (۱۳۸۵). فساد و ابعاد آسیب شناسی آن در نظام اداری ایران.
- فاضلی، م. (۱۳۸۸). مقدمه ای بر سنجش فساد. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- محنت فر یوسف، ۱۳۸۷، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، دانشگاه فردوسی مشهد.

An Anti-Corruption Ethics and Compliance Program for Business: A Practical Guide, United Nation Office of Drugs and Crime, (2013).

Andvig, J. C., O.H. Fjeldstad, I. Amundsen, T. Sissener and T. Søreide, ۲۰۰۰. *Research on corruption: a policy-oriented survey*, Report commissioned by the Norwegian Agency for Development Co-operation, NORAD, Internet Center for Corruption Research.

Anokhin, S. and W.S. Schulze, (۲۰۰۹). *Entrepreneurship, innovation, and corruption*. Journal of Business Venturing ۲۴, ۴۷۶-۴۶۵.

Aterido, R, M. Hallward-Driemeier, and C. Pagés. (۲۰۰۷). *Investment climate and employment growth: the impact of access to finance, corruption and regulations across firms*. RES Working Paper ۴۵۵۹, Research Department, Inter-American Development Bank, Washington, DC.

Business anti-corruption portal

Campos, N, S Estrin, and E Proto, (۲۰۱۰). *Corruption as a barrier to entry: theory and evidence*, CEPR Discussion Paper ۸۰۶۱.

Combating Corruption: A Private Sector Approach, Center for International Private Enterprise, 2011.

De Rosa, D., N. Gooroochurn, and H. Görg, (۲۰۱۰). *Corruption and productivity: firm-level evidence from the BEEPS Survey*, Policy Research Working Paper Series ۵۳۴۸, World Bank

Djakov, S., R. La Porta, F. López de Silanes and A. Shleifer, (۲۰۰۲). *The regulation of entry*. The Quarterly Journal of Economics, ۱۱۷, ۳۷-۱.

Faccio, M., ۲۰۰۶. *Politically connected firms*. American Economic Review, ۹۶, ۳۸۶-۳۶۹.

Hellman, J. S., G. Jones and D. Kaufman, ۲۰۰۳. *Seize the state, seize the day: state capture, and Influence in transition economies*. Journal of Comparative Economics, ۳۱, ۷۵۱-۷۷۳

Johnson, S., D. Kaufmann and P. Zoido-Lobaton, (۱۹۹۹). *Corruption, public finance and the unofficial economy*, Policy Research Working Paper Series ۲۱۶۹, World Bank.

Mahagaonkar, P., (۲۰۱۰). *Money and Ideas: Four Studies on Finance, Innovation and the Business Life Cycle*, Springer: New York.

Seker, M. and J.S. Yang, (۲۰۱۲). *How bribery distorts firm growth: Differences by firm attributes*, Policy Research Working Paper Series ۶۰۴۶, World Bank.

Svensson, J.(۲۰۰۳). *Who must pay bribes and how much? Evidence from a cross-section of firms*. Quarterly Journal of Economics, ۱۱۸, ۲۰۷-۲۳۰.

Transparency International, (۲۰۰۹). *Global Corruption Report ۲۰۰۹ – Corruption and the Private Sector*, Cambridge University Press.

Transparency International,(۲۰۱۱). *Bribe Payers Index ۲۰۱۱ Report*. Corruption and the Private Sector ۱۵ .

UNDP. (2004). Anti-corruption, final version, and practice note.

UNIDO and UNODOC, (۲۰۰۷). *Corruption prevention to foster small and medium-sized enterprise development*, Volume I, Vienna.

UNIDO and UNODOC, (۲۰۱۲). *Corruption prevention to foster small and medium-sized enterprise development*, Volume II, Vienna.

United Nation Convention Against Corruption, United Nation Office of Druges and Crime, 2004.